

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
2023-YL-080

**OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANILI ÇOCUĞU OLAN
EBEVEYNLERİN BİRLİKTE EBEVEYNLİK
DENEYİMLERİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA**

HAZIRLAYAN
Müge AYGÜRLER

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Yalçın ÖZDEMİR

AYDIN-2023

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

02 / 05 / 2023

Müge Aygürler

ÖZET

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANILI ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN BİRLİKTE EBEVEYNLİK DENEYİMLERİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA

Müge AYGÜRLER

Yüksek Lisans Tezi, Aile Danışmanlığı (Disiplinlerarası) Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yalçın ÖZDEMİR

2023, XIII + 70 sayfa

Bu araştırmada Otizm Spektrum Bozukluğu tanılı çocuğu olan anne babaların birlikte ebeveynlik deneyimlerine ilişkin süreçleri araştırılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Çalışma kapsamında Aydın ilinde, OSB tanılı çocuğunun özel eğitim süreci devam eden 14 evli çiftle yüz yüze ve çevrim içi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen Demografik Veri Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılmıştır. Nitel verilerin analizi veri azaltımı, veri gösterimi ve sonuçların çıkarımı/doğrulanması olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Veri analiz sürecinde geçerliği arttırmak için uzman görüşüne başvurulmuş olup güvenirlik için iki hafta arayla kodlamalar gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilen kodlamalarda uyum yüzdeleri %93,8 ile %97,3 arasında değişmiş ve toplamda %95,2 olarak hesaplanmıştır.

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı olan çocuklarına yönelik gerçekleştirdikleri birlikte ebeveynlik süreçlerinde çocuklarının iyi oluşu için birlikte hareket etmeye çalıştıkları ancak sorumluluğun büyük oranda anne üzerinde olduğu yani sürecin yoğunlukla anne temelli ya da anne temelli baba destekli ilerlediği; katılımcıların anlaşmazlıklarının daha çok ebeveynlik stili ve davranışları hakkında olduğu ve bu anlaşmazlıkların çocuklarına ve çocuklarıyla ilişkilerine yansımaları ilgili kadın ve erkek katılımcıların farklı görüşlere sahip olduğu görülmüştür. Anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının evlilik ilişkileri üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri incelendiğine ise evlilik ilişkilerine olumsuz olarak yansıdığı görüşünün baskın olduğu görülmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Birlikte Ebeveynlik, Otizm Spektrum Bozukluğu, Nitel Araştırma, Fenomenolojik Yaklaşım, Yarı Yapılandırılmış Görüşme.

ABSTRACT

CO-PARENT EXPERIENCES OF PARENTS WITH A CHILD DIAGNOSED WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER: A QUALITATIVE STUDY

Müge AYGÜRLER

MA Thesis at Family Counseling (Interdisciplinary) Supervisor: Prof. Dr. Yalçın

ÖZDEMİR

2023, XIII + 70 pages

In this study, the processes related to the coparenting experiences of parents with a child diagnosed with Autism Spectrum Disorder were investigated. The phenomenological approach, one of the qualitative research methods, was used in the research. Within the scope of the study, face-to-face and online interviews were conducted with 14 married couples whose children with Autism Spectrum Disorder continue their special education process in Aydın. Demographic Information Form and Semi-Structured Interview Form developed by the researchers were used as data collection tools in the study. The analysis of qualitative data was carried out in three stages: data reduction, data display, and inference/validation of results. In order to increase the validity in the data analysis process, expert opinion was consulted, coding was carried out with two-week intervals for reliability, and the percentage of agreement in the codings performed ranged from 93.8% to 97.3% and was calculated as 95.2% in total.

Furthermore, when the research findings are evaluated in general, it is seen that the participants tried to act together for the well-being of their children in the coparenting processes they carried out for their children with Autism Spectrum Disorder, but the responsibility was largely on the mother, that is, the process was mostly mother-based or mother-based and father-supported; It was seen that the disagreements of the participants were mostly about the parenting style and behaviors, and the male and female participants had different views on the reflection of these disagreements on their children and their relationships with them. When the views on the effects of the experiences of the mother-fatherhood processes on the marital relations are examined, it is seen that the opinion that it reflects negatively on the marital relations is dominant.

KEYWORDS: Coparenting, Autism Spectrum Disorder, Qualitative Research, Phenomenological Approach, Semi-Structured Interview.

ÖNSÖZ

Öncelikle tez danışmanım Prof. Dr. Yalçın Özdemir’e tezimi yazma sürecimdeki desteği, teşviki ve tüm anlayışı için, bu konuyla tanışmama vesile olduğu için teşekkür ederim. Tüm yüksek lisans sürecimde, motive edici sözleri ve zarif bakış açısıyla hem tez yazma sürecime hem de mesleğimdeki yoluma ışık tutan Prof. Dr. Yaşar Kuzucu’ya ve yüksek lisans derslerinde emeği geçen tüm hocalarıma; tez jürim olarak değerli vakitlerini bu çalışmaya ayıran Prof. Dr. Abbas Türnüklü ve Doç. Dr. Ali Serdar Sağkal’a teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın katılımcıları olan anne ve babalara bu çalışmaya zaman ayırdıkları ve ebeveynlik deneyimlerini içtenlikle benimle paylaştıkları için teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans sınıf arkadaşlarıma; öncelikle Seda Akalın’a, ardından Gamze Lalaşahin, Zuhale Kaya ve Melek Hüsen’e birlikte geçirdiğimiz lisansüstü sürecini zihnimde tatlı hatıralar olarak bıraktıkları için teşekkür ederim. Canım arkadaşım Senem Korkmaz’a, kilometrelerce uzağı yakın eden vefası ve sabrı ile yanımda olduğu için teşekkür ederim, minnettarım.

Son olarak tüm eğitim sürecimde varlığıyla bana kaynak olan canım aileme; annem Emine Aygürler’e, babam İbrahim Aygürler’e, kardeşlerim Zafer Can Aygürler ve Alp Arda Aygürler’e tüm kalbimle teşekkür ederim. Onlar bu denli yanımda olmasaydı bu tez ortaya çıkmazdı, yanımda oldukları ve beni her koşulda destekledikleri için çok şanslıyım.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xi
EKLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	5
1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	5
1.1. Otizm Spektrum Bozukluğu.....	6
1.1.1. Otizm Tanısı Almış Çocukların Özellikleri.....	8
1.1.1.1. Sosyal iletişimde ve etkileşimde bozukluk	8
1.1.1.2. Tekrarlayıcı ilgiler ve davranışlar.....	8
1.1.1.3. Bilişsel özellikler	9
1.2. Otizm Tanısı Almış Çocukların Ebeveyni Olmak.....	9
1.3. Otizm Tanısı Almış Çocukların Ebeveynlerinin Yaşadıkları Güçlükler	10
1.4. Birlikte Ebeveynlik.....	12
1.4.1. Tanımı, Kavramsallaştırılması ve Kuramsal Açıklamalar.....	12
1.4.2. Otizm Tanısı Almış Çocukların Ebeveynlerinin Birlikte Ebeveynliği.....	14
1.4.3. Birlikte Ebeveynlik: İlgili Araştırmalar.....	15
2. BÖLÜM	18
2. YÖNTEM	18
2.1. Araştırmanın Modeli.....	18
2.2. Katılımcılar.....	19
2.3. Veri Toplama Araçları	20
2.3.1. Demografik Veri Formu	20
2.3.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	20
2.4. İşlem Yolu	21
2.5. Verilerin Analizi	22

3. BÖLÜM	23
3. BULGULAR	23
4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	38
4.1. Sonuç ve Tartışma	38
4.1.1. Birinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Birlikte Ebeveynlik Yürütme Süreçlerine İlişkin Düşünceleri)	38
4.1.2. İkinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarındaki Anlaşmaya/Uyuma İlişkin Düşünceleri)	39
4.1.3. Üçüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Düşünceleri)	40
4.1.4. Dördüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Birbirlerinin Ebeveynliğine İlişkin Düşünceleri)	42
4.1.5. Beşinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarındaki İş Bölümüne İlişkin Düşünceleri)	43
4.1.6. Altıncı Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocuklarıyla İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri)	44
4.1.7. Yedinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocukları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri)	45
4.1.8. Sekizinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Çiftlerin Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Evlilik İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri)	46
4.1.9. Dokuzuncu Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik İlişkilerinde Birbirlerine Verdikleri Puanlar)	47
4.2. Öneriler	48
4.2.1. Araştırmaya Yönelik Öneriler	48
4.2.2. Uygulamaya Yönelik Öneriler	49
KAYNAKÇA	51

EKLER	65
ÖZGEÇMİŞ	70

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Katılımcı Demografik Verileri	20
Tablo 3.1. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Birlikte Ebeveynlik Yürütme Süreçlerine İlişkin Düşünceleri	23
Tablo 3.2. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarındaki Anlaşmaya/Uyuma İlişkin Düşünceleri	25
Tablo 3.3. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Düşünceleri	27
Tablo 3.4. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Birbirlerinin Ebeveynliğine İlişkin Düşünceleri.....	29
Tablo 3.5. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarındaki İş Bölümüne İlişkin Düşünceleri.....	30
Tablo 3.6. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocuklarıyla İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri.....	31
Tablo 3.7. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocukları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri	33
Tablo 3.8. OSB Tanılı Çocuğu Olan Çiftlerin Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Evlilik İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri.....	34
Tablo 3.9. OSB Tanılı Çocuğu Olan Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik İlişkilerinde Birbirlerine Verdikleri Puanlar.....	36

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Demografik Veri Formu.....	65
Ek 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	66
Ek 3. Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	68

KISALTMALAR DİZİNİ

OSB : Otizm Spektrum Bozukluğu

YGB : Yaygın Gelişimsel Bozukluk

IQ : Intelligence Quotient - Zeka Katsayısı

GİRİŞ

Birlikte ebeveynlik, ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusunda birbirleriyle kurdukları etkileşim örüntülerini göstermektedir (Kitzmann, 2000). Birlikte ebeveynlik, “ebeveyn rolünde ebeveynlerin ve/veya ebeveyn figürlerinin birbirleriyle ilişki kurma yolları” olarak tanımlanmakta ve ebeveynlik sorumluluklarını müzakere etme, paylaşma ve yönetme ile ilgili etkileşimlerini, çocuklarla ilgili karar ve uygulamaları içermektedir (Feinberg, 2003). Özellikle anne babalığın ilk yıllarında ebeveynlerin çocuk bakımındaki rolü hem ebeveyn hem de çocuk için kritik öneme sahiptir. İlk yıllar çocuk için güvenli bağlanma oluşturmada çok önemli bir dönem iken ebeveynler için de kimlik dönüşümü ve bu yeni kimliğin bütünleşmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır (Cabrera vd., 2007; Strauss ve Goldberg, 1999). Bebek fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması konusunda bakım verene bağımlıdır, bakım veren bebeğin mevcut ihtiyaçlarını kendi bağlanma biçimi, kültürel kodları ve sosyoekonomik faktörler gibi çok sayıda değişkene bağlı olarak karşılar (Liebman ve Abell, 2000). Tarih boyunca, ataerkil ailede, anneler ve babalar keskin roller üstlenmiştir. Geleneksel olarak, babalar ailenin koruyucusu ve geçimini sağlayan kişi olarak kabul edilirken, anneler bakım verme ve ev işlerinden sorumlu olarak kabul edilmiştir. Ancak bu rol dağılımı hem Doğu hem de Batı kültürlerinde değişime uğramıştır (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005; Kuzucu, 2011). Alanyazın hem annelerin hem de babaların, sosyal ve iletişim becerilerinin, çocuk gelişiminde bütünleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Bu yeni yaklaşım, çocuğun gelişiminde tek ebeveyn katılımı kavramını değiştirmiştir (Clarke-Stewart, 1980; Shannon vd., 2002). Alanyazındaki güncel çalışmalarda, babaların çocuklarıyla daha fazla süreyi birlikte geçirdikleri ve bakımlarına doğrudan dahil oldukları bildirilmekte olup bu durumun birlikte ebeveynlik kavramını daha önemli bir boyuta getirdiği belirtilmektedir (Tamis-LeMonda vd., 2004).

OSB tanılı çocukların aileleri, iletişim kurmakta zorlanan çocuklarının istek ve ihtiyaçlarını karşılamak, ailede düzeni sağlamaya çalışmak ve çocuklarının sıra dışı davranışlarını yönetmeye çalışmak gibi birçok zorlukla karşılaşmaktadır (Özşenol vd., 2003). Alanyazın incelendiğinde OSB (Otizm Spektrum Bozukluğu) alanında yapılan çalışmaların büyük bir kısmının otizmin etiyolojisine, tedavi sürecine ve bozukluğun gidişatına odaklandığı görülmektedir. Bu alanda OSB tanısı olan çocukların ebeveynlerinin davranış örüntülerini ve destek mekanizmalarını inceleyen oldukça az çalışma göze çarpmaktadır (Gray, 2002; Harris, 1984; Stoddart, 1999; Stoddart vd., 2012; Van Bourgondien vd., 2014).

OSB tanısı olan bir çocuğa ebeveynlik yapmanın normal gelişen bir çocuğa ebeveynlik yapmaktan genellikle daha karmaşık olduğu göz önüne alındığında, OSB tanısı olan bir çocuğa ebeveynlik yaparken ebeveyn ve çocuk değişkenlerinin birlikte ebeveynlik ilişkisi ile nasıl ilişkili olduğunu değerlendirmenin önemli olduğu düşünülmektedir (Arellano vd., 2019). OSB tanısı alan çocukların ebeveynlerine yönelik müdahalelerin çoğu, aile sisteminin diğer yönlerinin göz ardı edilmesi sonucu öncelikle ebeveyn-çocuk ilişkisine odaklanır. Alanyazında, OSB tanılı bir çocuğu olan ailelerin ele alındığı çalışmalara yönelik yapılan yaygın eleştirinin, müdahalelerin geleneksel olarak birincil bakım veren olan anne için olması ve babaların OSB tedavi sürecine katılımının anneye göre düşük olmasına yönelik olduğu görülmektedir (Flippin ve Crais, 2011; Pisula, 2008). OSB tanılı çocuğu olan ailelerde var olan aile odaklı araştırmaların bir diğer baskın teması ebeveynlerin psikolojik sağlığının araştırılmasıdır. Bahse konu bu çalışmalardaki veriler ağırlıklı olarak annelerden toplanan verilere dayanmaktadır (Benson ve Kersh, 2011; Hayes ve Watson, 2013). OSB'li çocukların ebeveynleri ile ilgili yapılan çalışmalarda OSB tanılı çocukların ebeveynlerinin daha yüksek kaygı ve depresyon seviyelerine sahip olduğu belirtilmektedir (Bitsika ve Sharpley, 2004; Dunn vd., 2001; Ingersoll ve Hambrick, 2011).

Anneler hem otizm araştırmalarında hem de erken müdahale hizmetine erişimde birincil katılımcılar olmaya devam etmektedirler. Bununla birlikte, tek ebeveynli model, güncel literatürün aksine anne ve babaların çocuğun gelişiminde oynadıkları bütünleyici rolü göz ardı etmektedir. (Clarke-Stewart, 1980; Pancsofar ve Vernon-Feagans, 2006; Shannon vd., 2002). Benzer şekilde, Hiraoka ve arkadaşları çalışmalarında (2019) özel gereksinimleri olan çocukların gelişiminde babaların önemini vurgulamaktadır (Hiraoka vd., 2019).

Mevcut araştırmada, OSB tanılı çocuğa sahip olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik deneyimleri araştırılmış ve elde edilen bulgular ile alanyazına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Araştırma bulgularından yola çıkılarak OSB tanılı çocuklara sahip anne babalara yönelik gerçekleştirilecek birlikte ebeveynlik araştırmalarına ışık tutulabileceği öngörülmektedir.

Araştırmanın temel problemi şu şekilde ifade edilmiştir:

OSB tanılı çocuğa sahip anne-babaların birlikte ebeveynlik deneyimlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

Araştırmanın alt problemleri ise aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir:

1. OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların birlikte ebeveynlik yürütme süreçlerine ilişkin düşünceleri nelerdir?
2. OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki anlaşmaya/uyuma ilişkin düşünceleri nelerdir?
3. OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların çocuk yetiştirme sürecinde aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin düşünceleri nelerdir?
4. OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların birbirlerinin ebeveynliğine ilişkin düşünceleri nelerdir?
5. OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki iş bölümüne ilişkin düşünceleri nelerdir?
6. OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların ebeveynlik süreçlerinde yaşadıklarının çocuklarıyla ilişkileri üzerindeki etkilerine ilişkin düşünceleri nelerdir?
7. OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların ebeveynlik süreçlerinde yaşadıklarının çocukları üzerindeki etkilerine ilişkin düşünceleri nelerdir?
8. OSB tanılı çocuğu olan çiftlerin ebeveynlik süreçlerinde yaşadıklarının evlilik ilişkileri üzerindeki etkilerine ilişkin düşünceleri nelerdir?
9. OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlar nelerdir?

Araştırmanın varsayımlarını şu şekilde belirtmek mümkündür:

1. Araştırmaya katılım sağlayan bireyler, yarı yapılandırılmış görüşme kapsamında sorulan sorularda OSB tanılı çocukları için eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair deneyimlerini içtenlikle ve dürüst bir şekilde dile getirmişlerdir.
2. Katılımcılar mevcut araştırmaya gönüllü bir şekilde katılım sağlamışlardır.

Mevcut araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir:

Araştırma rneklemei Aydın ilinde yer alan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine kayıtlı Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı olan çocukların anne ve babaları ile sınırlıdır. Araştırmadan elde edilecek bilgiler katılımcılara yöneltilen sorular ve onlardan alınan cevaplarla sınırlıdır.

1. BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Von Bertalanffy (1950) tarafından geliştirilen Genel Sistem Teorisi'nden türetilen teoriler için bir şemsiye terim olan sistem teorisi, davranışın kendisini yorumlarken bağlamın önemine vurgu yapmaktadır. Bu teorinin aileye uyarlanarak kullanılmasına aile sistemi yaklaşımı denir. Aile sistemi yaklaşımı, aileyi değerlere, kurallara ve hedeflere dönüşen benzersiz etkileşim kalıplarına sahip bir birim olarak ele almaktadır (Parker ve Molteni, 2017).

Aile Sistemi Kuramı açısından aileye bakıldığında, aile üyeleri birbirine bağlıdır ve birbirlerinin düşünce, davranış ve inançlarını etkilemektedir (Minuchin, 1985). Aile üyeleri arasındaki etkileşimler veya ilişkiler, sistemde her ailenin üzerinde kendine özgü belirli etkiler yaratmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, her aile benzersizdir, aile tüm üyelerin birbiriyle ilişkili olduğu ve birbirini etkilediği bir sistem oluşturmaktadır (Minuchin, 1985; Stratton, 2005).

Aile sistemi teorisinin temel varsayımına göre; ailenin her bir üyesi birbirine bağlıdır, yani ailenin yapısı ve işlevselliği ebeveynlerin davranışlarını şekillendirme ve belirleme açısından her bir üye üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir (Miller vd., 2000). Aile sistemi teorisinin temel varsayımına göre aile sistemi ile aile üyeleri arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır; aile sisteminin şekillenmesinde aile üyeleri, mikrosistemin bir parçası olarak içindeki üyeleri etkileyen içsel ilişkilere sahiptir. Aile, tüm üyelerin birbiriyle bağlantılı olduğu bir sistem olarak işlemektedir (Minuchin, 1985).

Yapısal aile kuramının kurucusu kabul edilen Salvador Minuchin (1974), ailenin; eş, ebeveyn, ebeveyn-çocuk ve kardeş alt sistemlerini içeren farklı alt sistemlerden oluşan karmaşık bir sistem olarak kavramsallaştırılabileceğini öne sürmektedir. Bu alt sistemler birbirinden belli sınırlarla ayrılır. Sınırlar arasındaki etkileşimler örtük kurallar ve kalıplar tarafından yönetilmektedir. Bir bütün olarak aile sisteminin, alt sistemlerinin toplamından farklı olduğu başka bir deyişle alt sistemlerdeki etkileşimlerin doğasının, tüm aile sistemi düzeyinde işleyişi karakterize eden etkileşimlerin doğasından farklı olduğu öne sürülmektedir. Yapısal aile kuramı aile üyelerinin hangi durumlarda ne tür faaliyetlerde bulunduğu üzerine çalışılan bir yöntemi kullanmaktadır (Kaplan, 2000; Gladding, 2011). Aile üyeleri arasındaki ilişkiler bireylerin birbirleriyle karşılıklı olan etkileşimlerinden yola

çıkılarak tanımlanmaktadır. Anne-baba rolü ailedeki yetişkin eşler arasındaki ilişki olarak tanımlanırken anne ve baba rolleri anne-baba rolünden farklı olarak ebeveynlerin çocukla bireysel ilişkilerini içermektedir. Bu farklılaşma anne ve babanın çocukları ile olan bireysel ilişkilerindeki güçlü yönlerini ve ilgi alanlarını tespit etmesini sağlamaktadır (McLendon, 2005). Örneğin; bir baba ve bir anneden oluşan bir çekirdek ailede üç alt sistem grubu vardır. Tüm aile sistemi ikili etkileşimler (anne-çocuk, baba-çocuk ve anne-baba) ve üçlü etkileşimler (anne-baba-çocuk) ile var olan alt sistemler aracılığıyla işler. Anne ve baba arasındaki etkileşimlerin ürünü olan ebeveyn alt sistemleri, birlikte ebeveynlik alt sistemini ve evlilik alt sistemini içermektedir. Evlilik alt sistemi, evliliklerinde eşler arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Birlikte ebeveynlik alt sistemi ise ebeveynlik uygulamalarında anne ve babanın birbirleriyle olan ilişkilerini ifade etmektedir (Feinberg, 2003).

Çocuk sahibi olmak eşler için yeni sorumluluklar ve roller getirir; aile sisteminin oluşmasında başı çeken bu üyeler eş sıfatının yanı sıra çocuğun aileye girmesiyle beraber anne baba sıfatına da sahip olurlar. Anne ve babaların çocuğun/çocuklarının bakımını sağlamak, gelişimini desteklemek ve çocuğa/çocuklara güvenli bir ortam sağlamaktan sorumlu oldukları bilinmektedir (Berger ve Riojas-Cortez, 2015).

Sonuç olarak, ailenin yapısına odaklanan Aile Sistemi Kuramı ebeveyn alt sisteminin yapısını ve diğer aile üyeleriyle etkileşimini anlamak, anne babaların birlikte ebeveynliğe dâhil olma kararlarında altta yatan faktörleri ve bu konudaki davranışlarını incelemek, eş ilişkisinin ve bunun OSB tanılı çocuğun birlikte ebeveyn katılımı üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için iyi bir temel oluşturmaktadır.

1.1. Otizm Spektrum Bozukluğu

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), sosyal-iletişimsel alanda belirgin yetersizlikler ve sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar ve ilgi alanları ile seyreden, bu alanlardaki belirtilerin erken çocukluk döneminden itibaren mevcut olduğu bir bozukluktur (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). “Otizm” terimi, etimolojik olarak antik Yunan’da kendi anlamına gelen authos kelimesinden türetilmiş olup ilk defa Bleuler tarafından, şizofreninin temel belirtilerinden biri olan ben merkezci düşünmeyi tanımlamak için kullanılmıştır (Gillberg ve Coleman, 1992). 1943 yılında Leo Kanner Affektif Gelişimin Otistik Bozuklukları adlı 11 olgudan oluşan makalesinde zamirlerin yanlış kullanımı, tekrarlayıcı davranış örüntüleri, ekolali ve iletişim alanındaki belirtileri bildirmiş ve ilk olarak “infantil otizm” kavramından bahsetmiştir

(Kanner, 1943). 1944 yılında Hans Asperger tek düze, yenileyici davranışlar ve sosyal izolasyonla giden otistik psikopatolojiyi tanımlamıştır (Elder vd. 2006). İlerleyen yıllarda alanyazında Asperger ve Kanner'in tanımladığı belirtileri gösteren birçok vaka bildirimi olmuştur. Wing ve Gould ilk kez 1979 yılında otizmi günümüzdeki yaklaşımla spektrum olarak tanımlamış ve etkilenen bireylerde belirtilerin ve mevcut belirti şiddetinin etkilenen bireylerde farklı olabileceğini belirtmiştir (Wing ve Gould, 1979). Otizm ayrı bir bozukluk olarak tanımlama sistemlerinde ilk olarak 1980 yılında DSM-III (Amerikan Psikiyatri Birliği Psikiyatrik Hastalıklar El Kitabı) içinde Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB) başlığı altında yer bulmuştur. DSM-III'de otizm; Erken Bebeklik Otizmi, Çocukluk Başlangıçlı Yaygın Gelişimsel Bozukluk ve Atipik Yaygın Gelişimsel Bozukluk şeklinde sınıflanmıştır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 1980).

Otizm uzun yıllar boyunca nadir görülen bir durum olarak ifade edilmekteyken son yıllarda yapılan epidemiyolojik çalışmalarda otizmin toplumda sık görülen bir bozukluk olduğu gösterilmiştir. Alanyazındaki epidemiyolojik veriler incelendiğinde otizm görülme sıklığının 1960'lı yıllarda yapılan ilk çalışmalarda 2-4/10.000 olarak bildirildiği göze çarpmaktadır. Bu çalışmalarda otizmin erkeklerde kızlardan dört kata kadar daha sık görüldüğü bildirilmiştir (Motavalli, 2018). İlerleyen yıllarda yapılan çalışmalarda otizm görülme sıklığı tutarlı bir şekilde artmıştır. Hastalık Kontrol Merkezi (CDC) tarafından 2006, 2012 ve 2016 yıllarında yapılan üç çalışmada otizm prevalansı sırasıyla 40/10000, 1/88 ve 1/54 olarak bildirilmiştir (Hastalık Kontrol Merkezi, 2018) Aynı çalışma grubunun 2021 yılında yayınladığı çalışmasında ise otizm prevalansı 1/44 olarak bildirilmiştir (Maenner vd. 2021). Yıllar içinde meydana gelen prevalans artışı nedenlerini değerlendiren çalışmalarda, hastalık hakkında farkındalık artışı, mevcut sağlık sistemi ulaşılabilirliğinde artma, daha öncesinde farklı tanı alan grupların OSB tanısı alması ve tanı kriterlerindeki değişiklikler sayılmaktadır (Eric, 2020) OSB alanında yapılmış çalışmalarda epidemiyolojik veriler cinsiyet açısından incelendiğinde; alanyazında otizmin erkeklerde daha sık görüldüğü fakat kadınlarda daha ağır seyrettiği bildirilmektedir. Erkeklerde kızlardan 3-4 kat daha fazla görülmekte olduğu ancak zekâ geriliği olan gruplarda yapılmış çalışmalarda bu oranın 1.9/1'e kadar düştüğü görülmektedir (Nelson vd., 2001).

1.1.1. Otizm Tanısı Almış Çocukların Özellikleri

1.1.1.1. Sosyal iletişimde ve etkileşimde bozukluk

Otizm spektrum bozukluğunda sosyal alanda görülen yetersizliğin otizm psikopatolojisinin merkezinde yer aldığı belirtilmektedir (Motavalli, 2018). Sosyal ilişki kurmada çocuğun gelişim seviyesine göre gerilik ve uygunsuzluk, mevcut empati becerilerinde gerilik, jest ve mimik kullanımında yetersizlik, diğer insanlarla ilgiyi paylaşamama ve sosyal izolasyonun varlığı başta gelen belirtiler olarak öne çıkmaktadır. OSB'nin bahse konu bu belirtileri bebeklik ve erken çocukluk döneminde fark edilebilmektedir. Göz temasının azlığı, ismine bakmama, kucağa gelmek istememe, sakinleştirilememe ve nedensiz ağlamalar erken dönem belirtileri olarak saptanabilir. Bununla birlikte OSB'li çocukların dil gelişiminde gerilik sık gözlenen belirtiler arasındadır. Dilin pragmatik kullanımında gerilik OSB'li çocuklarda sık gözlenen belirtiler arasında belirtilmektedir. Bununla birlikte bazı çocuklarda konuşma hiç gelişmezken bir kısmında da son derece akıcı konuşma görülmektedir. (Ghaziuddin, 2005). OSB kliniği ile ilgili belirtiler erken yıllardan itibaren görülüyor olsa da ebeveynler genellikle iki-üç yaşları arasında konuşma gecikmesi yakınması ile sağlık kuruluşlarına başvurmaktadır. Konuşma alanındaki gerilik yanında OSB'li çocuklarda ekolali, neolojizm ve karşılıklı verbal iletişimi başlatma ve sürdürme alanlarında gerilik mevcut olabilmektedir (Motavalli, 2018).

1.1.1.2. Tekrarlayıcı ilgiler ve davranışlar

Otizm tanısı olmayan sağlıklı çocuklarda yaşamın ilk yıllarında tekrarlayıcı el çırpma ve sallanma gibi motor hareketler olabilmekte; sıklıkla bu davranışlar 4 yaşından önce kaybolmaktadır. OSB tanılı çocuklarda ise bu davranışlar zamanla azalmamakta; aksine ilk beş yaşta artmaktadır. Bu çocuklarda sallanma, dönme, parmak ucunda yürüme, kanat çırpma, işlevsel olmayan objelerle tekrarlayıcı oyunlar, tipik oyuncağa ve oyuna ilgi göstermeme, objelerin bütününden çok ayrıntısıyla meşgul olma sıklıkla görülmektedir (Ghaziuddin, 2005). Tekrarlayıcı hareketler dışında OSB'li çocuklar tekrarlayan ilgi ve davranış belirtileri göstermektedirler. Aynı yoldan yürümek isteme, aynı kıyafeti giymek isteme gibi basmakalıp rutinler bu belirtiler arasında gösterilebilir. OSB tanısı olan çocuklar bu rutini bozulduğunda veya bozulma riski olduğunda huzursuzluk yaşayabilirler. Bununla birlikte bu çocuklarda tat koku dokunma ses gibi duyuşsal uyaranlara karşı aşırı veya az hassasiyet de olabilmektedir (Motavalli, 2018).

1.1.1.3. Bilişsel özellikler

Alanyazında yapılmış otizm ve bilişsel özelliklerin incelendiği çalışmalarda otizmlili bireylerde toplumdan daha sık zeka geriliği görüldüğünü bildiren çalışmalar göze çarpmaktadır. Bu alanda yapılmış bir çalışmada OSB’li bireylerin yaklaşık yarısında IQ (Intelligence Quotient-Zeka Katsayısı) puanının 50 altında olduğu dörtte birinde iste IQ puanının 70 ve üzerinde olduğu bildirilmiştir (Van Engeland ve Buitelaar, 2008).

1.2. Otizm Tanısı Almış Çocukların Ebeveyni Olmak

Aristoteles, insanları sosyal ve kişilerarası etkileşimlerin önemi sebebiyle “sosyal hayvanlar” olarak adlandırmıştır. Otizm spektrum bozukluğu insanlığın en önemli kazanımlarından biri olan başkalarıyla etkili bir şekilde etkileşim kurma yeteneğini etkilemektedir (Weis, 2018).

Otizm spektrum bozukluğu tanılı bir çocuğu olan ailelerde ebeveynlik oldukça önemlidir. OSB sebebiyle çocukta gelişen istenmeyen davranışları yönetmek için ebeveyn eğitim programlarında kullanılan çoğu strateji davranışsal temellidir ve aile çalışması gerektirmektedir. Davranışçı yaklaşımların istenmeyen bazı davranışları azalttığı gösterilmiş olsa da mevcut aile ortamlarındaki zorlukların farklılıkları, davranışçı uygulamalardaki etkinliği değiştirebilmektedir. Ev ortamında davranışçı stratejileri etkili bir şekilde uygulamak için bakım verenler arasında tutarlılığın olması ve ebeveynlerin stres yönetimi ve bakım sağlamada birlikte çalışabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, iş birliğinin rolünü anlamak için OSB’li bir çocuğa verilen bakımla ilgili herhangi bir ebeveynin yaptıklarının ötesine geçmenin önemli olduğu düşünülmektedir (Thullen ve Bonsall, 2017). Ebeveynlerin genellikle müdahalelerin amaçlarını anlamaları, çocuklarının ilerleyişinden haberdar olmaları, terapötik müdahaleleri desteklemeleri ve uygulamaları, terapötik kazanımları pekiştirmek için günlük etkileşimlerden yararlanarak rastlantısal öğrenmeleri gerçekleştirmeleri beklenmektedir (Levy vd., 2009; Marcus vd., 2005). Bu nedenle ebeveynler, çocuklarıyla iletişim ve etkileşimi geliştirmek, çocuklarının sosyal ve entelektüel gelişimini desteklemek, kaygı uyandıracak etkileşimlerden kaçınmak ve çocuklarına dair aldıkları hizmetlerle ilişkilerini müzakere etmek için yönlendirilmektedirler (Carbone vd., 2010; Marcus vd., 2005; Siller vd., 2013). Bu zorlukların birleşimi, OSB tanılı bir çocuğun ebeveynliğini, tipik veya atipik gelişime sahip diğer tüm çocukların ebeveynliğinden daha zor hale getirmektedir (Marcus vd., 2005).

Destekleyici bir ebeveynlik ilişkisi ebeveynlerin psikolojik sağlamlığına katkıda bulunmaktadır. Bu bahse konu katkı, ebeveynlerin birbirlerinin ebeveynlik davranış örüntülerini pozitif yönde desteklemesini sağlamaktadır, ayrıca ebeveynlerin yeterlik algısını beslemekte ve ebeveynler çocuk yetiştirmeye ilgili zor durumlarda kendini daha yetkin hissetmektedir (Cutrona ve Troutman, 1986).

1.3. Otizm Tanısı Almış Çocukların Ebeveynlerinin Yaşadıkları Güçlükler

Alanyazında OSB'li çocuğa sahip olmanın genellikle tüm aile üyeleri için zorluk ve stres yarattığına dair çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu, OSB tanısına sahip bir aile üyesinin ailenin işleyişinin hemen hemen her unsuru üzerinde bir etkiye sahip olduğu gerçeğine dayanmaktadır (Kapp ve Brown, 2011). Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocukların ebeveynlerinin normal olarak gelişmekte olan çocukların ebeveynlerine ve diğer gelişimsel bozukluklar da dahil olmak üzere, bir engeli bulunan çocuklara kıyasla, artan ebeveyn stresi yaşadıkları belirtilmektedir (Estes vd. 2013; Hayes ve Watson 2013; Tomanik vd. 2004; Thullen ve Bonsall, 2017). Crisp ve arkadaşları (2006), normal gelişim gösteren çocuğu olan, Down sendromlu çocuğu olan ve OSB tanılı çocuğu olan aile grubunu inceledikleri ve temel amaç olarak katılımcıların aile yaşam kalitesi algılarını betimlemeyi hedefledikleri araştırmalarında; sırasıyla, normal gelişim gösteren çocukları olan 18 aile, Down Sendromlu çocuğu olan 33 aile ve OSB tanılı çocuğu olan 16 aile, Aile Yaşam Kalitesi Araştırmasına katılmış ve bunun sonucunda diğer gruplarla karşılaştırıldığında, OSB tanısı bulunan çocuğu olan ailelerin, dokuz alandan altısında önemli ölçüde daha düşük puan aldığı görülmüştür. Kendileri için en tatmin edici olduğunu bildirdikleri alan aile ilişkileri iken, en az tatmin edici olan alanın kamusal alana katılım olduğunu bildirmişlerdir. Buna rağmen her iki alanda da memnuniyet yüzdesinin diğer gruplardan anlamlı olarak düşük olduğu görülmüştür. Bu nedenle, otizmin aile yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin, diğer gelişimsel gecikme bozukluklarından daha fazla olduğu kanıtlanmıştır. Johnson ve arkadaşları (2011) OSB'li çocuğu olan 64 ebeveynle, ebeveynlik stresi ve ruh sağlığı arasındaki ilişkide pozitif aile işlevlerinin aracı etkisini araştırarak çalışmaları sonucunda; ailedeki olumlu işleyişin stres ve ruh sağlığı üzerinde aracı bir etkiye sahip olduğunu, destekleyici bir aile işleyişi olmadan hem babaların hem de annelerin daha kötü ruh sağlığı riski altında olduğu bildirmektedir.

Araştırmalar, OSB tanılı bir çocuğa sahip olmanın, ebeveynler arasındaki evlilik çatışmalarını (evlilikteki tartışmalar ve anlaşmazlıklar) artırabileceğini ve çift ilişkisinin kalitesini (eşlerin tutku, samimiyet ve bağlılık duygularını) azaltabileceğini göstermektedir

(Sim vd., 2016). OSB tanısı olan çocuğa sahip ailelerde, normal gelişim gösteren bir çocuğa sahip ailelere kıyasla daha yüksek boşanma oranları (%23,5'e %13,8) görülmektedir (Hartley vd., 2010). OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri, boşanmanın olası bir habercisi olarak gösterilen evlilik uyumsuzluğuna yol açan yoğun miktarda stres yaşamaktadır. Çocuk için gereken yüksek düzeyde bakım, çiftlerin kendi ilişkilerine odaklanmaları için az zaman bırakabilmektedir (Bursnall vd., 2009).

Alanyazında, ailede OSB'li bir çocuğun varlığının, ebeveyn-çocuk ve ebeveyn-ebeveyn alt sistemleri içindeki örüntüleri etkileyerek ebeveyn işlevselliğini değiştirebileceğini bildiren çalışmalar göze çarpmaktadır (Chan vd., 2018; Morgan, 1988). Ebeveyn-çocuk ikili ilişkilerinin; ebeveynlerin, OSB tanısı olan çocuklarına bakmakla ilgili deneyimledikleri günlük stres faktörlerinden etkilendiği ve yüksek düzeyde kaygıya sahip olduğunu bildiren ebeveynlerin kendi günlük temel ihtiyaçlarının bazılarını karşılama ve sürdürme becerilerinin de azaldığı bildirilmektedir (Finegood vd., 2017).

OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri arasında tanı konmamış çocukların ebeveynlerine göre daha sık, şiddetli ve çözülmemiş çift problemleri olduğu belirtilmektedir. OSB tanısı almış bir çocuğa sahip olmanın zorlukları çiftler arasındaki mevcut problemlerin çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. Otizm tanısı almış çocukların ebeveynlerinin çift çatışmasını yoğun olarak yaşamasının nedeni ilişkilerindeki memnuniyet seviyesinin düşük olması olabilir. Aynı zamanda OSB'li çocuğa sahip olmanın çiftlerin aralarındaki çatışmaları çözme girişimlerini etkilediği belirtilmektedir (Hartley vd., 2017). OSB'li bir çocuk yetiştiren çiftlerin boşanma olasılığı, normal gelişim gösteren bir çocuk yetiştiren çiftlere kıyasla yaklaşık iki kat daha fazladır (Hartley vd., 2010). Thullen ve Bonsall (2017), araştırmalarında ebeveynler arasında düşük iş birliğinin ve çiftler arasındaki düşük kalitede destek mekanizmaları kullanılmasının daha fazla ebeveynlik stresi ile ilişkili olduğunu bildirmiştir.

OSB'li çocukların anne-babalarında ebeveynlik stresinin araştırıldığı bir çalışmada annelerin ebeveynlik stresi ve depresyon puanlarının babaların puanlarından önemli derecede yüksek olduğunu bildirilmiştir (Davis ve Carter, 2008). Anneler OSB tanısı bulunan çocuklarının semptomları ile ilgili birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle OSB diğer gelişimsel bozuklukların aksine anneler için duygusal olarak yıpratıcı olabilecek düzeyde sosyal ilişkileri etkilemektedir. OSB'li çocukların büyük kısmı basmakalıp konuşma, törensel davranışlar gibi oldukça farklı bir iletişim örüntüsü sergilemektedirler. Bu tür davranışlar özellikle OSB hakkında bilgi sahibi olmayan kişiler tarafından yanlış anlaşılmakta

veya yorumlanabilmektedir. Bu ve benzeri durumlar kamuya açık alanda çocuklarıyla zaman geçiren anneler için bazı zorluklar yaratabilmektedir. Bu nedenle OSB tanısı konan çocukların semptomlarının şiddeti annenin stres düzeyi üzerinde etkili olabilmektedir (Munson vd., 2009). Alanyazında OSB’li çocuk ebeveynlerinin çocuklarının sosyal eksiklikleri ve davranışsal sorunları nedeniyle duygusal ve bilişsel olarak zorlandıkları belirtilmektedir (Huang vd., 2014).

1.4. Birlikte Ebeveynlik

1.4.1. Tanımı, Kavramsallaştırılması ve Kuramsal Açıklamalar

Anne ve babaların ebeveynlik sorumluluklarını ve görevlerini paylaşarak birlikte ebeveynliği üstlenmeye başladıkları; çocukları ve aileleri için en iyi ortamı sağlamak için takım olarak birlikte çalışmayı öğrendikleri ortak ilişki çocuğun doğumundan itibaren başlamaktadır (Williams, 2018). Bu anlamda son yıllarda evlilik ve ebeveynlik ilişkileri ile ilgili ortaya çıkan önemli süreçlerden biri birlikte ebeveynlik kavramı olarak görülmektedir (Feinberg, 2003; McHale, 1995).

Van Egeren ve Hawkins (2004), birlikte ebeveynliği “En az iki kişinin bir çocuğun bakımı için karşılıklı anlaşma veya toplumsal normlar yoluyla ortak sorumluluğa sahip olması durumunda ortaya çıkan ebeveynlik türü” olarak tanımlamaktadır. Birlikte ebeveynliğin bir diğer tanımı McHale (2011) tarafından “çocukların bakımından ve yetiştirilmesinden sorumlu yetişkinler tarafından üstlenilen ortak faaliyet” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlara bağlı olarak, birlikte ebeveynlik, ortak bir veya birden fazla çocuğun bakım ve yetiştirilmesinden sorumlu olan iki veya daha fazla bakım veren veya ebeveyn figürü arasındaki ilişkiyi ve ortak faaliyetleri ifade etmektedir. Birlikte ebeveynlikte, ebeveynler ebeveyn olma sürecinde birbirleriyle ya da birbirlerine karşı çalışırlar (Belsky vd., 1995)

Birlikte ebeveynlik, çocuk yetiştirmeye odaklanmasıyla ilişki kalitesinden veya partner olmaktan ayrılarak ikili değil, üçlü etkileşimleri kapsamaktadır (Pilkington vd., 2018). Birlikte ebeveynlik, ebeveynlerin ailede liderliği nasıl paylaştıklarını ve karşılıklı rollerinde birbirlerini nasıl desteklediklerini kapsamaktadır (McHale, 1995). Birlikte ebeveynlik alanında yapılan çalışmalar 1990’lı yıllarda daha çok boşanma sonrası eşlerin ebeveynlik deneyimlerine odaklanmış, 2000’li yıllarda ise evlilik ilişkisini sürdüren eşlerin ebeveynlik deneyimlerini kapsamaktadır (Gürmen, 2019).

Weissman ve Cohen (1985) sağlıklı bir birlikte ebeveynliğin dört özelliğini şu şekilde listelemektedir: (1) her iki ebeveynin de çocuğa yatırımı; (2) birbirlerinin çocukla olan ilişkisine değer vermek; (3) çocuk yetiştirme konusunda birbirlerinin kararlarına saygı göstermek; (4) çocukla ilgili bilgileri birbirlerine iletme konusunda istekli olma. Bu birlikte ebeveynlik unsurlarının her biri hem evliliğe hem de her bir partnerin ebeveynliğinin birbirine bağlı olduğunu göstermektedir (Morrill vd., 2010). McHale (2007), çocuk yetiştirmek için iş bölümünün aile yaşamının önemli bir parçası olduğunu; aynı zamanda sadece iş bölümünün ebeveynlik konusunda en önemli olanı anlamak için çok sınırlı bir bakış açısı sağladığını belirtmektedir. Bu sebeple birlikte ebeveynlik için üç temel ana başlık önermektedir; bunlar, ebeveynler arasındaki dayanışma ve destek; uyumsuzluk ve düşmanlık ve eş-ebeveynler arasında karşılıklı bağlılık (McHale, 2007; Teubert ve Pinquart, 2010).

Birlikte ebeveynlik, ebeveynlerin ebeveynlik rollerinde birlikte çalışma biçimlerini ifade etmektedir. Feinberg (2002), birlikte ebeveynliğin dört temel bileşeni olduğunu belirtmektedir: destek veya ebeveyn rolünü zayıflatma; çocuk yetiştirmeye ilişkin farklılıklar, ebeveyn iş bölümü ve aile etkileşimlerinin yönetimi.

Çocuk yetiştirmeye ilişkin farklılıklar, ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusundaki görüşlerinin benzer veya farklı olması konusunu içermektedir (Feinberg vd., 2012). Çoğu ailede, bir çocuğa engelli tanısı konulsun ya da konulmasın, ebeveynlik sorumluluklarının nasıl paylaşılacağı konusunda hemfikir olmayan ebeveynlerin, çatışma yaşama ve baltalayıcı davranışlar için daha büyük bir riskin altında olduğu tahmin edilmektedir (Feinberg, 2003; Feinberg vd., 2012).

Birlikte ebeveyn desteği, bir ebeveyn diğer ebeveynin yeterliliğini ve ebeveynlik yeteneğini onayladığında ortaya çıkmaktadır (Belsky vd., 1996; Feinberg vd., 2012). Feinberg ve arkadaşları (2012), bunun ebeveynlerin birbirlerine saygı göstermesini ve birbirlerinin kararlarını ve otoritesini desteklemesini içerdiğini öne sürmektedir. Baltalama davranışı ise, bir ebeveyn diğer ebeveyni desteklemediğinde; eleştiri, aşağılama ve suçlamada bulunduğu ortaya çıkmaktadır (Feinberg, 2003; Feinberg vd., 2012).

Birlikte ebeveynlik ilişkisindeki iş bölümünün, ebeveynlik rollerinin bir parçası olarak üstlendikleri görev ve sorumlulukların parçası olduğu bilinmektedir (Feinberg, 2003; Feinberg vd., 2012). Ebeveynler genellikle bakım görevlerini, ev işlerini paylaşmakta ve bölüştürmektedir; ancak, bu görevlerin çoğu, iki ebeveynli hanelerde hala anneye

verilmektedir (Cowan ve Cowan, 1988; Feinberg vd., 2012; McConnell vd., 2009). Birlikte ebeveynlik ile ilgili şu ana kadar bilinenler çoğunlukla batı toplumlarında yapılan araştırmaların sonuçlarına dayanmaktadır. Günümüzde iki ebeveynli çekirdek ailenin dışında yaşanan birlikte ebeveynlik süreçleri ile ilgili yeterli çalışma bulunmamaktadır. Birlikte ebeveynliğin ebeveynler ve çocuklar için önemi ve farklı aile biçimlerinde (evlat edinen ailelerde, büyük anne/babanın yönettiği ailelerde) nasıl deneyimlendiği ile ilgili yeni çalışmalara gereksinim duyulduğu düşünülmektedir. Ebeveynlik, yalnızca biyolojik açıdan, cinsiyetlere bağlı olarak veya yasal statüye dayanarak tanımlanamaz. Ebeveynlik süreçlerinin nasıl yürütüleceğinin kültürel özelliklere göre de şekillendiği bilinmektedir. Ebeveynlerin inanç, istek ve beklentileri nasıl bir birlikte ebeveynlik sistemi oluşturacaklarını doğrudan etkilemektedir. Kültürel etmenlerin yanı sıra ailenin maddi kaynakları da ebeveynlik davranışlarını etkilemektedir (McHale vd., 2002).

1.4.2. Otizm Tanısı Almış Çocukların Ebeveynlerinin Birlikte Ebeveynliği

OSB'li çocuğa bakmak için günlük olarak gereken yüksek düzeyde enerji göz önüne alındığında, bakım sürecinde birden fazla bakıcının katılımı yalnızca çabayı paylaşmak için değil aynı zamanda yaşanan zorlukları etkili, verimli ve yaratıcı yollarla yönetmek için önemlidir (Maynard vd., 2016). Ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ilişkileri, çocuklarına tanı konmasından etkilenebilmektedir. OSB tanısı bulunan çocuğa sahip 500 ebeveyninden alınan verileri inceleyen bir çalışmaya göre, ebeveynlerin %29'u çocuklarına OSB tanısı konmasının eşleriyle olan ilişkileri üzerinde "büyük bir olumsuz etki" yarattığını ve diğer %43'ü ise çocuklarına OSB tanısı konmasının eşleriyle olan ilişkilerinde "hafif bir olumsuz etki" yarattığını ifade ettiğini ortaya koymaktadır (Sim vd., 2017).

May ve arkadaşları (2015), OSB'li çocukların anne ve babaları arasında ebeveynlik yeterliliği ile ebeveynlik stresi arasındaki negatif ilişkiye olumlu birlikte ebeveynlik deneyimi kalitesinin büyük ölçüde aracılık ettiğini bildirmişlerdir. Davranış sorunları OSB'nin çekirdek bir belirtisi olarak görülmesi de genellikle ebeveynlerde aşırı stres kaynağı olarak belirtilmektedir (Davis vd., 2008; Lecavalier vd. 2006; Hastings vd. 2005). 13 yaşın altındaki otizmlili çocuğu olan 150'den fazla ebeveyn için daha yüksek kaliteli birlikte ebeveynlik ilişkisi ile daha az ebeveynlik stresi ilişkilendirilmiş bulunmaktadır (May vd., 2015). Yakın zamanda OSB tanılı çocukların babaları ile yapılan bir araştırmada, daha yüksek kaliteli birlikte ebeveynlik ilişkisi ile daha yüksek yaşam memnuniyeti ilişkilendirilmektedir (Tidman vd., 2019). Laxman (2015), OSB tanısı olan 50 çocuğun ebeveynlerine dair verileri incelediğinde

baba bakım faaliyetlerine katılmaya daha istekli olduğunda anne tarafından daha az depresif belirti bildirildiğini bulmuştur. Bu sonuç OSB'li bir çocuğun bakımında babanın daha fazla katılımının, annenin refahı için faydalı olabileceğini ve çocuk için olumlu gelişimsel sonuçların ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Araştırmacılar, babaların otizm tedavisine katılımının, genellikle birincil bakım veren rolünü üstlenen annelerin üzerindeki stres ve yükün azaltılmasına yardımcı olabileceği sonucuna varmışlardır (Steiner vd., 2012).

Bunlara ek olarak, OSB'li çocuğu olan ebeveynlerle yapılan bir çalışmada birlikte ebeveynliğin zorlayıcı davranışlar ile ebeveyn stresi arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiği bulunmuş; birlikte ebeveynlik kalitesi ile ebeveynlik stresinin negatif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Hill-Chapman vd.,2013). Alanyazında iş birliğine dayalı birlikte ebeveynlik ilişkisine sahip ebeveynlerin OSB'li çocuklarının daha az davranış sorunu gösterdikleri ve daha sosyal oldukları bildirilmektedir. (Scrimgeour vd. 2013; Schoppe-Sullivan vd., 2001).

1.4.3. Birlikte Ebeveynlik: İlgili Araştırmalar

Alanyazın incelendiğinde birlikte ebeveynlik ile yapılan çalışma sıklığının son yıllarda arttığı görülmektedir. Ebeveynlik doğum öncesi dönemde başlangıç tohumları atılan ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Alanyazındaki çalışmalar bu nedenle gebelik döneminden geç ergenliğe kadar uzanmaktadır. Ampirik veriler, birlikte ebeveynlik desteğinin ebeveynlerin stresini azaltarak ebeveynlerin refahını artırdığını göstermiştir (Schoppe-Sullivan vd., 2016). Benzer şekilde McHale ve arkadaşlarının 2011 yılında yaptıkları çalışmada birlikte ebeveynlik kalitesinin hem aile üyelerinin refahı hem de diğer aile ilişkilerinin kalitesi için önemi vurgulanmıştır (McHale ve Lindahl, 2011). Buna ek olarak, çalışmalar, ailede nitelikli birlikte ebeveynlik ilişkilerinin bulunmasının ebeveynlik pratiklerine bağlılığı artırdığını ortaya koymaktadır (Berryhill ve Durtschi, 2017; Buckley ve Schoppe-Sullivan, 2010).

Alanyazında uyum, iş birliği ve desteği içeren pozitif birlikte ebeveynlik, evlilik doyumuyla ilişkilendirilirken (Favez ve Frascarolo, 2013; Talbot ve McHale, 2004), ebeveynler arasındaki düşük iş birliği ve yüksek rekabet ise ebeveynler arası çatışmalar ve memnuniyetsizlikle ilişkilendirilmektedir (Christopher vd., 2015). Bonds ve arkadaşları (2002), birlikte ebeveynlik desteğinin ebeveynlerin stresini azalttığını saptamış ve düşük ebeveynlik stresinin optimal ebeveynliği kolaylaştırdığını da bildirmişlerdir. Yapılan çalışmalarda birlikte ebeveynliğin ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu

gösterilmektedir. Pedro ve arkadaşları (2012), düşük birlikte ebeveynlik üçgenlemesine sahip ailelerdeki ebeveynler arası çatışmanın daha sık olumsuz ebeveynlik uygulamalarıyla ilişkili olduğunu göstermektedirler. Bir başka çalışmada birlikte ebeveynliğin, anne bekçiliğini azalttığı ve böylelikle babaların ebeveynlik katılımını artırdığı bildirilmektedir (Cowan P.A.vd, 2008). Babaların birlikte ebeveynlik katılımının incelendiği bir başka çalışmada babaların katılımının birlikte ebeveynlik kalitesini artırdığı ve çocuklarda içselleştirici ve dışsallaştırıcı sorunların görülme sıklığını azalttığı bildirilmektedir (P.A. Cowan vd., 2008; Maccoby, 1980).

2010 yılında 7 ay ile 16 yaş arasındaki çocukların dahil edildiği çalışmaları inceleyen kapsamlı bir meta analiz çalışmasında birlikte ebeveynliğin kalitesinin çocuklardaki psikolojik uyumu yordadığı gösterilmiştir (Teubert ve Pinquart, 2010). Aynı çalışmada ebeveynlerin birlikte ebeveynlik uyumunun çocuğun sosyal işlevselliği ve anne çocuk bağlanma kalitesi ile pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiş olup ebeveynler arasındaki çatışmanın ise çocuktaki dışsallaştırıcı sorunlar ile pozitif yönde ilişkili olduğu bildirilmiştir (Teubert ve Pinquart, 2010). Günlük hayata direkt katkısı olan, aile içi etkileşimleri ve söylemleri doğrudan etkileyen birlikte ebeveynlik kavramının ailenin iyi oluşuna önemli etkisi bulunmaktadır. Özellikle 0-6 yaş döneminde bulunan, okul öncesi dönemdeki, çocuklar için birlikte ebeveynlik kalitesinin bireylerin ilerleyen hayatlarına çarpıcı etkisi olduğu bilinmelidir (Kuersten-Hogan, 2007).

Birlikte ebeveynlik ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde; katılımcı anne ve babaların 3 aylık bebekleriyle etkileşimlerini değerlendirdikleri yakın zamanlı bir çalışmada ebeveynlerin bağlanma kaygı düzeylerindeki artışın anne ve babalar arasında daha az iş birliği ile ilişkili olduğu bildirilmiştir. Aynı çalışmada bağlanma kaçınması yüksek ebeveynlerin olmayanlara göre daha düşük düzeyde iş birliği algıladıkları saptanmıştır (Salman-Engin vd., 2019). Özdemir ve arkadaşlarının 2020 yılında 0-18 yaş arası çocuğu bulunan, kır veya kentte yaşayan, farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip evli çiftlerin deneyimlediği birlikte ebeveynlik deneyimlerinin incelendiği nitel çalışmalarında çocuk yetiştirme sürecinde kırsal kesimlerdeki ailelerde kentsel kesime göre annelerin daha aktif rol aldığı; kentte yaşayan çiftlerde birlikte ebeveynliğin daha ön planda olduğu buna karşın kırsal kesimde ise baba onayına bağımlı olan bir ebeveyn anlaşmasının söz konusu olduğu bildirilmektedir (Özdemir vd., 2020). Bununla birlikte çiftlerin mevcut birlikte ebeveynlik örüntülerinin evlilik ilişkilerine etkisi incelenmiş; kentlerde yaşayan katılımcıların yüksek

kalitede birlikte ebeveynliğin evlilik ilişkilerini pozitif yönde etkilediğini daha çok dile getirdikleri saptanmıştır. Aynı çalışmada birlikte ebeveynlik davranışının çocuk üzerine etkisi hakkında kentte ve kırdaki yaşayan çiftlerin benzer ifadeleri kullandığı, tüm çiftler olumsuz birlikte ebeveynlik örüntülerinin çocuklarında üzüntü, korku, öfke, gerginlik ve suçluluk gibi belirtileri ortaya çıkardığını dile getirmişlerdir (Özdemir vd., 2020)

Özetle, bir çocuğun gelişiminde baba katılımının kritik olduğunu ortaya koyan güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Alanyazında birlikte ebeveynliğe OSB açısından bakıldığında, annelerin OSB'li çocukların semptomlarının çoğuyla tek başlarına başa çıktıklarında aşırı stresli olduğunu öne süren araştırmaların çokluğu sebebiyle babaların bakım verme sürecine daha fazla dâhil olması gerektiği açıktır. Ampirik bulgularla desteklenmiş çalışmalarda birlikte ebeveynliğin ailenin refahını ve aile üyeleri arasındaki ilişki kalitesini artırdığı gösterilmektedir (Favezi 2017). Bu bağlamda, bu çalışma literatürdeki bir boşluğu doldurmakta ve OSB tanılı çocuğu olan anne babaların birlikte ebeveynlik deneyimlerine ilişkin yeni bilgiler sağlamaktadır.

2. BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, katılımcılar, veri toplama araçları, işlem yolu ve verilerin analizi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Otizm tanılı çocuğu olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik deneyimlerinin keşfedilmesini hedefleyen bu çalışma nitel araştırma modeli ile yürütülmüştür. Literatürde ebeveyn tutum ve davranışlarına ilişkin çok sayıda nicel çalışma olmasına rağmen OSB tanısı bulunan çocuğu olan anne babaların birlikte ebeveynliğe dair düşüncelerin ve davranışlarını daha derinden anlamamızı sağlayacak nitel araştırma sayısının azlığı göze çarpmaktadır. Ebeveynlikte söylemsel düzeyde bir değişim olsa da anne baba davranışlarının bu söylemsel değişimin gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, birlikte ebeveynlik süreçlerinin daha iyi anlaşılması nitel veri analizinin kullanılmasıyla anne babaların OSB tanılı çocuklarına anne babalık yaparken birlikte ebeveynlik süreçlerini desteklemek için gerekli mekanizmaları belirlememize olanak sağlamıştır. Anne ve babaların ebeveynlik rolleri ve birlikte ebeveynliğe ilişkin anlatılarında bireysel duygu, motivasyon, düşünce ve eylemlerin ortaya çıkmasına izin vermek için derinlemesine görüşme yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırma tasarımı nitel yöntem kullanılarak ele alınmıştır. Nitel yöntem, araştırmacıların nicelik olarak ölçülemeyen ancak daha çok gerçek yaşam olaylarından toplanan tanımlayıcı verilere odaklanan olguları incelemesine olanak tanımaktadır. (Creswell ve Poth, 2018). Nitel araştırma gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel bilgi toplama tekniklerinin kullanılarak olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulmasını amaçlayan bir sürecin takip edildiği araştırma yöntemi olarak tanımlanabilmektedir (Yıldırım, 1999). Nitel araştırmalar ile bir konu ile ilgili sayısal veri vermekten ziyade geniş bir bakış açısı sunmak amaçlanmaktadır. Geleneksel araştırma yöntemleri ile cevaplanması zor olan konular nitel araştırma yöntemleriyle cevaplanmaya çalışılır (Büyüköztürk vd., 2019). Araştırmada fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşım, insanların belirli bir olguyu nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2005). Fenomenolojik çalışma, ilgilenilen olguyu ya da durumu gerçekten deneyimleyen kişilerin algıları, bakış açıları,

anlayışları ve duygularını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır ve tipik olarak küçük katılımcı gruplarından derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilen veriler kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Araştırmacılar, birden fazla katılımcının bakış açısını inceleyerek, belirli bir olayı tecrübe etmenin nasıl bir şey olduğunu deneyimleyenlerin bakış açısıyla genelleştirmeye çalışmaktadırlar (Giorgi, 2012).

2.2. Katılımcılar

Mevcut çalışmada, amaca bağlı olarak belli özellikleri taşıyan bir veya daha fazla özel durumu ayırıştırarak kullanılan amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2019). Araştırma için amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır; amaca uygun olarak araştırma grubu ölçütü araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Araştırmanın dahil etme ölçütleri şunlardır: (1) Araştırmaya katılacak anne babaların evliliklerinin resmi olarak devam ediyor olması, (2) araştırmaya katılacak anne babaların 0-18 yaş arasında Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı olan en az bir çocuğunun olması, (3) Araştırmaya katılacak anne babaların 0-18 yaş arasında Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı olan çocuklarının halen özel eğitim alıyor olması, (4) Alınan özel eğitimin Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde haftada minimum 2 ders saati olarak gerçekleştirilen seanslardan oluşması, (5) anne babaların çalışmaya gönüllü olarak katılma isteği içerisinde olmaları ve (6) anne babaların görüşmelerin ses kaydına alınmasına izin vermeleri. Çalışmaya dahil etme ölçütlerini karşılayan ve gönüllü katılım sağlayan 14 çift ile ayrı ayrı yüz yüze veya çevrimiçi ortamda görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada hedef çocukların yaşlarının 4 ile 10 arasında (Ort = 6,35, ss = 2.3) olduğu belirlenmiştir. Hedef çocukların özel eğitim alma süreleri 9 ay ile 7 yıl arasında değişmektedir. 6 çocuk ilkokul kademesinde kaynaştırma öğrencisi olarak, 3 çocuk anaokulu kademesinde kaynaştırma öğrencisi olarak eğitim almaktadır. 4 çocuk kreşe kayıtlı bulunmakta olup 1 çocuk herhangi bir okula kayıtlı değildir. Katılımcı çiftlerin en fazla iki çocuğa sahip olduğu, OSB tanısı olan birden fazla çocuğa sahip olmadıkları bilinmektedir. Araştırma katılımcılarına ait sosyodemografik veriler Tablo 2.1'de gösterilmektedir.

Tablo 2.1. Katılımcı Demografik Verileri

Kişiler	Eğitim	Çalışma durumu	Gelir düzeyi	Çocuk sayısı	Tanılanan çocuğun yaşı	Özel eğitim alma süresi
Ç1/K	Lise	Çalışmıyor	Orta	2	5	3
Ç1/E	Lise	Çalışıyor				
Ç2/K	Lise	Çalışmıyor	Orta	1	9	5
Ç2/E	Lisans	Çalışıyor				
Ç3/K	Lisans	Çalışıyor	İleri	2	9	7
Ç3/E	Lisans	Çalışıyor				
Ç4/K	İlkokul	Çalışmıyor	Düşük	2	4	9 ay
Ç4/E	Lise	Çalışıyor				
Ç5/K	Lisans	Çalışmıyor	Orta	2	4	1
Ç5/E	Lise	Çalışıyor				
Ç6/K	Lise	Çalışmıyor	Orta	1	4	2
Ç6/E	Lise	Çalışıyor				
Ç7/K	Lise	Çalışmıyor	Orta	1	4	2
Ç7/E	Lisans	Çalışıyor				
Ç8/K	Lisans	Çalışıyor	Orta	1	5	2
Ç8/E	Lisans	Çalışıyor				
Ç9/K	Lisans	Çalışıyor	Orta	2	10	6
Ç9/E	Lisans	Çalışıyor				
Ç10/K	Lisans	Çalışıyor	İleri	2	5	3
Ç10/E	Lisans	Çalışıyor				
Ç11/K	Lisans	Çalışıyor	Orta	2	8	6
Ç11/E	Lisans	Çalışıyor				
Ç12/K	Lisans	Çalışıyor	Orta	2	8	3
Ç12/E	Lise	Çalışıyor				
Ç13/K	Lise	Çalışmıyor	Orta	1	5	2
Ç13/E	Lise	Çalışıyor				
Ç14/K	Lisans	Çalışıyor	Orta	1	9	6
Ç14/E	Lisans	Çalışıyor				

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Demografik Veri Formu

Mevcut araştırmada katılımcılara ait tanımlayıcı bilgileri belirlemek amacıyla Demografik Veri Formu (Ek 1) kullanılmıştır. Demografik Veri Formunda yer alan sorular ile katılımcıların eğitim düzeyleri, çalışma durumları, gelir düzeyleri, yaşları, sahip oldukları çocuk sayısı, otizm tanılı çocuklarının yaşı, cinsiyeti, kayıtlı olduğu okul türü, otizm tanısı alma yaşı ve özel eğitim alma süresi hakkında bilgi toplanmıştır.

2.3.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Çalışmada OSB tanılı çocuğu olan anne babaların birlikte ebeveynlik süreçleri ile ilgili deneyimlerine dair verileri yazar tarafından, literatürdeki açıklamalarla (Hill vd., 2005) ve daha önce Türkiye’de birlikte ebeveynlik alanında nitel yöntem kullanılarak yapılmış (Özdemir vd., 2020) araştırma temel alınarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu

kullanılarak araştırılmıştır. Pilot çalışmada bir çift ile görüşülmüştür. Bu görüşme sonrası sorularda revizyon yapılmamış veri toplama sürecine başlanmıştır.

Çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda otizm tanılı çocuğu olan çiftlerin ebeveynlik yapma sürecinde birlikte nasıl aksiyon aldıkları, aralarında hangi konularda uyumun söz konusu olduğu, aralarında yaşadıkları sorunlar, ebeveynlik süreci ile ilgili çiftlerin birbirlerine verdikleri geri bildirimler, çiftler arasındaki mevcut iş bölümü, eş ilişkilerinin çocuklarına yönelik davranışları üzerindeki etkisi, eşlerin ilişki parametrelerinin çocuk üzerine etkisi, anne babalık süreçlerinin evlilik ilişkisi üzerine etkisi ve çiftlerin birbirlerine ebeveynlik süreçleri hakkında kaç puan verdikleri gibi deneyimlerini anlamak amaçlı 9 soru yöneltilmiştir. Bu çalışmada kullanılan görüşme soruları, Türkiye’de birlikte ebeveynlik deneyimi araştırmalarında kullanılan nitel soru formu temel alınarak oluşturulmuştur (Özdemir vd., 2020).

2.4. İşlem Yolu

Çalışma, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Araştırmaları Etik Kurulu’ndan alınan etik kurul izni çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmada, alanyazın doğrultusunda araştırmacı tarafından demografik veri formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun geliştirilmesinin ardından görüşme soruları hakkında alanında uzman üç öğretim üyesinden görüşleri alınmış, bu görüşler ışığında sorular revize edilmiştir. Daha sonrasında otizm tanılı çocuğu olan bir çift ile pilot uygulama gerçekleştirilmiş ve pilot uygulama sonrasında görüşme formunun nihai şekli oluşturulmuştur.

Tüm katılımcılar, anne babaların evliliklerinin resmi olarak devam ediyor olması, araştırmaya katılacak anne babaların 0-18 yaş arasında Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı olan en az bir çocuğunun olması, anne babaların 0-18 yaş arasında Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı olan çocuklarının halen özel eğitim alıyor olması, alınan özel eğitimin Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde haftada en az 2 ders saati olarak gerçekleştirilen seanslardan oluşması, anne babaların bilgilendirilmiş onam kapsamında çalışmaya gönüllülük esasına dayalı olarak katılma isteği içerisinde olmaları ve anne babaların görüşmelerin ses kayıt cihazına alınmasına izin vermeleri olan çalışmaya dahil etme kriterlerini karşılamıştır. Görüşmeler ebeveynlerin çalışma koşulları göz önünde bulundurularak yüz yüze veya çevrimiçi platform

üzerinden görüntülü görüşme yoluyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin tamamı, katılımcıların kendilerine uygun bir zamanda, görüşmeye dikkat edebilecekleri bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze görüşülen katılımcılara görüşme esnasında; çevrimiçi görüşülen katılımcılara ise internet aracılığıyla (e posta vb.) bilgilendirilmiş onam formu gönderilmiş ve katılımcılardan ses kaydı için izin alınmıştır. Tüm görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce, katılımcılara bu görüşmenin OSB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik deneyimlerini araştırmak için yapıldığı bilgisi verilmiştir. Katılımcılara istedikleri zaman görüşmeden ayrılma hakları olduğu, görüşme sonunda da kullanılmasını istemedikleri takdirde verilerin silineceği bilgisi verilmiştir. Her görüşmeden sonra katılımcılara teşekkür edilmiş ve araştırma ile ilgili herhangi bir endişeleri olması halinde araştırmacıya her an ulaşabilecekleri hatırlatılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Çalışmada verilerin analizi Miles ve Huberman'ın akış modeli kullanılarak tamamlanmıştır. Bu model üç ana basamaktan oluşur. Bu basamaklar, veri azaltımı, veri gösterimi ve sonuç çıkarımıdır. İlk basamak olan veri azaltımında görüşmelerden elde edilen deşifreleri araştırmacılar tarafından birden çok kez okunmuş ve ilgili kodlar çıkarılmıştır. Daha sonra araştırmacılar mevcut kodları tekrar inceleyip üzerlerinde tartışmış ve kodları kategoriler; benzer kategorileri ise ana kategoriler içerisinde derlemişlerdir.

Bir sonraki basamak olarak veri gösteriminde elde edilen bulgular kategoriler, frekanslar, yüzdeler ve örnek katılımcı söylemleri ile tablolaştırılmıştır.

Son basamak olarak sonuç çıkarımı ve doğrulanması sırasında ise kategoriler, alt kategoriler ve kodlar incelenmiş ve örüntüler, açıklamalar ve olası nedenler hakkında çıkarımlar yapılmıştır. Çıkarımların optimal objektivitesinin sağlanması amacıyla çıkarımlar sık sık araştırmacılar tarafından tartışılmış, karşılaştırılmış ve karşılıklı geri bildirimler ile geliştirilmiştir. Veri analizinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla kodlamalardaki uyum yüzdeleri analiz edilmiş ve yüksek kodlayıcı güvenilirliği saptanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Veri analizinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla iki hafta arayla kodlamalar gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilen kodlamalarda uyum yüzdeleri %93,8 ile %97,3 arasında değişmiş ve toplamda %95,2 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada örnek katılımcı söylemleri ifade edilirken kısaltmalardan yararlanılmıştır (Örneğin, Ç2/K). Kodun birinci kısmı (Ç2) “görüşmenin yapıldığı anne baba çiftinin numarasını”; kodun ikinci kısmı “katılımcının cinsiyetini (K=Kadın, E=Erkek)” göstermektedir.

3. BÖLÜM

3. BULGULAR

Bu araştırmada 0-18 yaş aralığında Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı bulunan çocuğa sahip anne babaların birlikte ebeveynlik ilişkisine dair deneyimler incelenmiştir. Araştırmada, eşleriyle birlikte çocuklarını yetiştirme sürecinde nasıl hareket ettikleri, ebeveynlik sürecinde eşleriyle aralarındaki anlaşma/uyum, ebeveynlik sürecinde eşleriyle aralarında uyumsuzluk/anlaşmazlık, ebeveynlik sürecinde birbirlerinin anneliğine/babalığına dair görüşleri/geribildirimleri, OSB tanısı aldıktan sonraki süreçteki işbirlikleri, anne-babalık yapma sürecinin çocuklarıyla olan ilişkilerine ve çocuklarına yönelik davranışlarına nasıl yansıdığı, anne-babalık konusunda eşlerin deneyimlerinin çocuklarını nasıl etkilediği, anne babalık konusunda eşlerin deneyimlerinin karı-kocalık ilişkisini nasıl etkilediği incelenmiştir.

Tablo 3.1’de, “OSB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik yürütme süreçleri” 4 kategori altında incelenmiştir; “Birlikte ebeveynlik anlaşması”, “birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı”, “anne temelli ebeveynlik”, “anne temelli baba destekli ebeveynlik”.

Tablo 3.1. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Birlikte Ebeveynlik Yürütme Süreçlerine İlişkin Düşünceleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Birlikte ebeveynlik anlaşması	13	52	10	43,47	Birlikte bu işin içinden çıkmaya çalışıyoruz (Ç1/K). Eşimle ortak hareket ediyoruz (Ç5/K). / ...onu hayata katmak için elimizden gelen her şeyi yapıyoruz, ortak bir şekilde (Ç9/K). / Bir şey yaparken hayırsa yani ikimiz de aynı şekilde ona hayır diyoruz (Ç10/K). / Biz aynı paralelde tepkiler vermeye çalışıyoruz (Ç12/E).
Birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı	2	8	1	4,34	Tek başıma yürütüyorum süreci (Ç8/K). / Babayı ikna etmek altı ayımızı aldı (Ç12/K). / Özel bir çocuk olduğunu öğrendikten sonra daha itinalı olmaya çalıştık ama bazen de terazinin topuzunu yine kaçırabiliyoruz anlaşmazlık konusunda (Ç12/E).
Anne temelli ebeveynlik	8	32	5	21,73	Ev hanımı görevi üstlendik artık çalışma hayatımızı bitirdik çocuktan sonra öyle olunca çocuk sorumluluğu bende yükü de bende (Ç2/K). / Ben çalıştıktan sonra dolay genelde o ilgileniyor (Ç2/E). / O çalıştığı için genelde her yük benim omuzlarımda. Okula getir götür, eğitime getir götür, o şekilde (Ç4/K). / Eşim daha çok ilgileniyor ben çalıştığım için (Ç4/E). / ...genel olarak ben ilgileniyorum ve eşim çalıştığı için çok fazla ilgilenemiyor (Ç7/K). / Yüzde doksani benim üstümde...(Ç12/K).
Anne temelli baba destekli ebeveynlik	2	8	7	30,43	Eşim çok yardımcı oluyor bana (Ç1/K). / ...ödev kısmı vesaire bu okuldan gelen ödevleri derslerin takibini yapıyor. Ben de daha çok dışarda top oynatma, bisiklet sürdürme, öyle biraz daha spor gibi şeylerle ilgileniyorum (Ç3/E). / ...oğlumun sorumluluğu bende ama dediğim gibi bazen çok bunaldığım zamanlar oluyor söylüyorum rica ediyorum ilgileniyor (Ç7/K). / Mesai saati içinde olduğunda zaten oğlumuz ile ilgili herhangi bir aktiviteye katılamıyorum ama eve geldiğim zaman tamamen eşimle beraber oğlumla etkinlik yaparım, buna gece kalkmaları da dahil edebiliriz (Ç10/E).
Toplam	25	100	23	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Kadın katılımcıların eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik deneyimlerinde “birlikte ebeveynlik anlaşması” (%52) ve “anne temelli ebeveynlik” (%32) kategorilerindeki söylemlerin ön planda olduğu görülmüştür. “Birlikte ebeveynlik anlaşması” (%8) ve “anne temelli baba destekli ebeveynlik” (%8) kategorilerinde kadın katılımcılar tarafından görece daha az söylem dile getirilmiştir.

Erkek katılımcıların eşleriyle OSB tanımlı çocukları için yürüttükleri birlikte ebeveynlik deneyimlerinde “birlikte ebeveynlik anlaşması” (%43,27) ve “anne temelli baba destekli ebeveynlik” (%30,43) kategorilerindeki söylemlerin çoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu kategorileri “anne temelli ebeveynlik” (%21,73) takip ederken “birlikte ebeveynlik anlaşmazlığında” (%4,34) daha az söylem bulunduğu görülmektedir.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemlerinde bulunan benzerlikler “birlikte ebeveynlik anlaşması” başlığı altında toplanmıştır. Çocuğun iyi oluşu için ortak hareket ettiklerine dair söylemler burada yoğunlaşmaktadır. Kadın ve erkek katılımcıların söylemlerinde bazı farklılıklar da bulunmaktadır; erkek katılımcılar iş yoğunluğu sebebiyle birlikte ebeveynlik sürecine katkılarının mesaiden sonra başladığını belirtirken, kadın katılımcıların bu konudaki söylemleri eşlerinin mesai bitiminde de çocuk ile ilgili konularda yeterince katkıda bulunmadıkları yönünde olduğu görülmüştür. Konu ile ilgili kadın katılımcılardan birinin söylemi şu şekilde olmuştur;

“Tabi ben hep çocukla uğraştığım için, ev hanımı olduğum için, ev hanımı görevi üstlendik artık çalışma hayatımızı bitirdik çocuktan sonra, öyle olunca çocuk sorumluluğu bende yükü de bende olduğu için, e şimdi ister istemez yorulabiliyorlar. Masa başı da olsa yorulabiliyor belki insan çocukla geçireceği vakitleri çocuğun eline bir şeyler vererek tamamlamaya çalışıyor. O da kendince haklı. Bir şey diyemiyorsunuz yani.” (Anne temelli ebeveynlik).

Sonuç olarak, çocuk ile ilgili konularda sorumluluğun daha çok annenin üzerinde olduğu, sebep olarak da söylemlerde hem kadın hem erkek katılımcılar tarafından babanın çalışma hayatının sunulduğu görülmüştür.

Tablo 3.2.’de, “OSB tanımlı çocuğu olan anne-babaların ebeveynlik sürecinde aralarındaki anlaşmaya ilişkin görüşleri” 3 kategori halinde sınıflandırılmıştır; “annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması”, “birlikte ebeveynlik anlaşması”, “anlaşma/uyum yok”.

Tablo 3.2. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarındaki Anlaşmaya/Uyuma İlişkin Düşünceleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması	18	50	6	24	Evde biraz daha çok ilgilenmesini istiyorum o da sağ olsun ilgileniyor (Ç1/K). / Çocuğun yemeğini yedirir, benden yemek istemezse çocuk, oyun oynar. Her konuda yardımcı olmaya çalışır (Ç4/K). / Eşim yorulunca destek isteyince yardım etmeye çalışıyorum (Ç4/E). / Bakımıyla genelde ben ilgileniyorum. Eşim yoğun olduğu için (Ç6/K) / Oğlumun olumsuz bir davranışı varsa ben o olumsuz davranışı düzeltmeye çalışıyorsam bununla ilgili bir kurallar koyuyorsan uyuyor (Ç7/K). / Birlikte araştırıyoruz ama yine de sorumluluğun çok büyük kısmı benim üzerimde (Ç8/K). Boşluklarımızda mümkün olduğunda görevleri paylaşmaya çalışıyoruz (Ç3/E). / ...alıştıktan kabullendikten sonra şu an artık ah vah etmenin anlamı yok artık çocuğumuz için çabalıyoruz (Ç5/K). / Yüzde 50 yüzde 50 paylaşıyoruz. Gerçekten yükümü çok hafifletiyor. Birlikte ilerletiyoruz her türlü (Ç9/K). / Ortaklaşa bir şeyler yapmaya çalıştığımız için yani bu çocuğu ikimiz de aynı anda kabul ettik. Durumunu, tanısını kabul ettik zaten orada bir anlaşma var (Ç9/E). / ...böyle bir uyum içerisinde birlikte anlaşarak... (Ç10/K).
Birlikte ebeveynlik anlaşması	14	38,8	16	64	Çoğu zaman uyumsuzluk (Ç2/K). / Anlaşma var ama uyumsuzluğumuz da var (Ç2/E).
Anlaşma/uyum yok	4	11,1	3	12	
Toplam	36	100	25	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Kadın katılımcıların söylemleri değerlendirildiğinde “annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması” (%50) kategorisi ve “birlikte ebeveynlik anlaşması” (%38,8) kategorilerindeki söylemlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu kategorileri “Anlaşma/Uyum yok” (%11,1) kategorisi takip etmiştir.

Erkek katılımcıların söylemleri değerlendirildiğinde “Birlikte ebeveynlik anlaşması” (%64) kategorisinin söylemlerinin çoğunlukta olduğu ve bu kategoriye “Annenin oluşturduğu babanın onayladığı” (%24) onun ardından ise görece daha az söylem bulunan “Anlaşma/Uyum yok” (%12) kategorisinin geldiği görülmüştür.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemlerinde bazı benzerlikler olduğu görülmektedir. “Anlaşma/Uyum yok” kategorisinde hem kadın hem erkek katılımcıların benzer oranda söyleme sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemlerindeki farklılıklar ele alındığında “Annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik” kategorisinde kadın katılımcıların söylemlerinin

yoğunluğunun fazla olduğu, “birlikte ebeveynlik anlaşması” kategorisinde ise erkek katılımcıların söylemlerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir.

Erkek katılımcılardan birinin söylemi şu şekildedir;

“Hangimiz sıkıntı yaşarsa, sonuçta bir otizmli çocuğunuz olduğu zaman tabi bunu idrak etmeniz belirli bir süreç zaman alıyor bunu öğrendikten sonra tabii ki belli bir noktada dayanamıyor insan. Hem eşimde hem bende. Bu noktada paslaşmamız güzel oluyor yani moral motivasyon olarak o çöktüğünde ben geçiyorum ben çöktüğümde o geçiyor ön plana ve bunu sözle ifade ediyoruz, davranışlarımıza yansıdığı zaman hemen birbirimize uyarıp arka plana itiyoruz bir diğerimizi. Çoğu zaman uyumlu ilerliyoruz. İlk etaplarda tartışmalar oldu. Çünkü hayatınızda ilk kez başımıza gelen bir şey nasıl davranacağınızı bilmiyorsunuz sıkıntılarımız oldu mu oldu evet ama bunları belirli zaman içerisinde aştık şu anda herhangi bir sıkıntımız yok.” (“Birlikte ebeveynlik anlaşması”).

Bir kadın katılımcının ise aynı sorudaki söylemi şu şekildedir;

“Yani çocuğumuzun olumsuz bir davranışı varsa ben o olumsuz davranışı düzeltmeye çalışıyorsam bununla ilgili bir kurallar koyuyorsan uyuyor. Destekliyor beni eşim. Yani genelde zaten olumlu veya olumsuz bir şey olduğu zaman hemen fark ediyorum genelde ben ilgilendiğim için o yeni bir değişiklik fark etmiyor. Genelde zaten benim bildiğim ve üzerinde çalıştığım şeyler oluyor.” (“Annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik”).

Tablo 3.3’te, “OSB Tanılı Çocuğu Olan Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Görüşleri”; “Anlaşmazlık yok”, “Ebeveynlik stili ve davranışları”, “Çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi”, “Çocuğun eğitimi”, “Çocuğun tedavisi” olmak üzere beş kategoride incelenmiştir.

Tablo 3.3. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Düşünceleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Anlaşmazlık yok	1	3,1	4	14,8	Aslında bir uyumsuzluk var diyemem (Ç1/E). / Her şeyin iyisini bilirsin sen en iyisini yapıyorsun der (Ç8/K). ...ben biraz sert gidiyorum galiba. Bu yüzden arada uyuşmıyoruz (Ç1/E). / Bu çocuğun bizim daha net olmamıza ihtiyacı var. Bu konuda orta noktayı bulamıyoruz (Ç5/E). / Babaların özellikle böyle bir şeyi oluyor kuralları bozma konusunda sıkıntı çıkarabiliyorlar (Ç7/K).
Ebeveynlik stili ve davranışları	13	40,6	13	48,1	
Çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi	9	28,1	0	0	Eşimle bir paylaşımımız olmuyor o konuda (Ç2/K). / Daha fazla zaman ayırabilir onu yapmadığı için aramızda sorunlar olabiliyor (Ç7/K). / ... çok şikayetçiyim... Yemesi içmesi hep bende o pek ilgilenmiyor gibi yani benim üstümde (Ç11/K).
Çocuğun eğitimi	8	25	6	22,2	Çocukla geçireceği vakitleri çocuğun eline bir şeyler vererek tamamlamaya çalışıyor (Ç2/K). / Biz genelde eğitimiyle, bizim oradaki anlaşmamız yapılan işlemin şekli. Benim daha rahat bırakılması taraftarı olmam, onun daha baskıcı bir şeyde olması (Ç2/E). / Ödevle ilgili zorluk çekiyoruz en çok (Ç3/E). / Annesi kıyamıyor hiç. Çocuğumuz da o kadar özel eğitime getirip götürüyoruz kurala ihtiyacı var (Ç5/E). / Öğretmenler çok doğru yönlendiriyorlar ben onları duymuyorum bilmiyorum... eşim beni uyarıyor (Ç12/E). ...Şimdi de bazen tedaviyle ilgili... (Ç3/K). / İlaç konusunda çok tartıştık (Ç3/E).
Çocuğun tedavisi	1	3,1	4	14,8	
Toplam	32	100	27	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

“Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Görüşleri” konusunda kadın katılımcıların söylemleri incelendiğinde, “Ebeveynlik stili ve davranışları” (%40,6) kategorisindeki söylemlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir, bu kategoriye “Çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi” (%28,1) ve “Çocuğun eğitimi” kategorisi (%25) takip etmektedir.

Erkek katılımcıların söylemlerinin “Ebeveynlik stili ve davranışları” (%48,1) başlığı altında yoğunlaştığı görülürken, bunu “Çocuğun eğitimi” (%22,2) takip etmektedir. “Anlaşmazlık yok” (%14,8) ve “Çocuğun tedavisi” (%14,8) kategorilerinde eşit sayıda söylem bulunurken Çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi (%0) kategorisinde erkek katılımcıların söylemine rastlanmamıştır.

“Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Görüşleri” konusu ele alınırken kadın ve erkek katılımcıların söylemlerinde bazı benzerlikler olduğu görülmektedir. “Ebeveynlik stili ve davranışları” kategorisinde hem

kadın hem erkek katılımcıların söylemlerinin benzer olduğu görülmüştür.

Erkek katılımcılardan biri bu konudaki anlaşmazlıklarını şöyle ifade etmiştir;

“Ben biraz daha şeyimdir sadece oğlumuz için değil bir de kızım var ben kuralcıyım. Karşıdaki kişiye onu dikte edip ona göre hareket etmesini isterim çocuklara da net olmayı severim iyi veya kötü onu belirtmek isterim tabii ki oğlumuzun anlaması normal çocuklara göre zor ama üstüne düğüldüğü zaman algılayabiliyor. Eşim biraz da anneliğin vermiş olduğu duygusallıkla bazen o alanımızı yıkabiliyor. Zaten o zaman anlaşmazlık yaşıyoruz.” (“Ebeveynlik stili ve davranışları”).

Aynı kategoride kadın bir katılımcının söylemi şu şekilde olmuştur;

“Ben genelde onun çok yumuşak bir baba olduğundan şikayet ederim. Böyle bir sıkıntımız var. Neden birazcık daha otoriter değilsin. Otoriter olduğu zaman da çocuğa neden otoriter davranıyorsun şeklinde. Böyle anlaşmazlıklarımız var. Tamamen otoriteyle alakalı. Onun dışında çok anlaşmazlık yaşamıyoruz. Çünkü otorite figürü genelde benim. Benden bir tık daha çekiniyor babaya nazı geçiyor. Ben de ikimiz eşit derecede otoriter olalım ikimize de nazı geçmesin uygun olmayan bir şey istemesin diyorum.” (“Ebeveynlik stili ve davranışları”).

“Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Görüşleri” konusu ele alınırken kadın ve erkek katılımcıların söylemlerinde bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. “Çocukla ilgili sorumlulukların paylaşılması ve yerine getirilmesi” kategorisinde kadın katılımcıların aksine erkek katılımcıların herhangi bir söylemine rastlanmamıştır.

Kadın katılımcıların söylemleri ise şu şekildedir;

“...yemesi içmesi hep bende o pek ilgilenmiyor gibi yani benim üstümde.”, “Bazen oradan oraya koşuşturmadan eve yorgun geldiğimde çocuklara bağırabiliyorum, neden bağırıyorsun diyor. Ben de insanım. ... Ev işleri de bende.” (“Çocukla ilgili sorumlulukların paylaşılması ve yerine getirilmesi”).

Tablo 3.4’te “OSB Tanımlı Çocuğu Olan Ebeveynlerin Birbirlerinin Anneliğine/Babalığına İlişkin Görüşleri” 3 kategori altında incelenmiştir; “Olumlu”, “Olumsuz”, “Geri bildirim vermez”.

Tablo 3.4. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Birbirlerinin Ebeveynliğine İlişkin Düşünceleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Olumlu	19	70,3	12	60	Anneliğimi beğendiğini düşünüyorum (Ç3/K). /Teşekkür ediyor sadece (Ç4/K). / benim çok iyi bir anne olduğumu çok nadir de olsa söylüyor (Ç7/K). / Olumlu baktığını düşünüyorum (Ç9/K). / Benim babalığıma iyi bakar ben de onun anneliğine iyi bakıyorum (Ç10/E). / Bazen hakikaten bu işi çözdün, bu krizi iyi yönettin gibi söylüyor (Ç12/E).
Olumsuz	3	11,1	7	35	...biraz bana kızıyor (Ç3/E). / Bazen sitem eder. Çocukla biraz ilgilen diye (Ç4/E). / Her dediğini yapma diyor (Ç5/K). Direkt babalığım hakkında bir yorumda bulunmaz (Ç7/E). / ...
Geribildirim vermez	5	18,5	1	5	bununla ilgili sözel bir geri bildirim almadım bugüne kadar (Ç9/K).
Toplam	27	100	20	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans

Kadın katılımcıların söylemleri incelendiğinde “Olumlu” (%70,3) kategorisi altında söylemlerin yoğunlaştığı görülmüştür. “Geri bildirim vermez” (%18,5) ve “Olumsuz” (%11,1) kategorilerinde görece çok daha az söylem bulunmaktadır.

Erkek katılımcıların söylemleri incelendiğinde de kadın katılımcılarla benzer şekilde Olumlu (%60) kategorisindeki söylemlerin çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Bu kategoriye, “Olumsuz” ve “Geri bildirim vermez” kategorileri takip etmektedir. Hem kadın ve hem erkek katılımcıların söylemlerinde “Olumlu” kategorisi altında yoğunlaşma görülmektedir.

Erkek katılımcılardan birinin bu konudaki söylemi şu şekildedir;

“Benim babalığıma iyi bakar ben de onun anneliğine iyi bakıyorum. Aramızda o yönde herhangi bir sıkıntı yok tabii ki herkes dört dörtlük değil benim de bazen sıkıntılı durum veya hata yaptığım zamanlar olabiliyor eşimin de olabiliyor ama birbirimizi telafi ediyoruz bir sorun yaşamıyoruz. Olumlu bildirim alıyorum her iki çocuğum için de elimden geleni yapıyorum çünkü. Eve geldiğim andan çocuklar uyuyuncaya kadar hatta uyuduktan sonra da elimden geleni yapıyorum. Eşimden bu konuda destek de görüyorum. Aynı şekilde ben de destek veriyorum.” (Olumlu).

Kadın ve erkek katılımcıların söylemlerindeki farklılıklar incelendiğinde erkek katılımcıların eşlerinden aldıkları olumsuz geri bildirimlerin yoğunluğu göze çarpmaktadır.

Erkek katılımcılardan biri bu konuda kendisini şu şekilde ifade etmiştir;

“İlgilenmiyorsun der arada doğrusu. Ben de işte yorulduğumu anlatırım. Yoğun geçiyor günüm. Akşam tahammülüm kalmıyor o zaman da daha sert daha kuralcı yaklaşabiliyorum. O da bunları söyler.” (Olumsuz).

Tablo 3.5’te, “OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarındaki İş Bölümüne İlişkin Görüşleri” üç kategori halinde incelenmiştir. “İş birliği /İş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme”, “Anne temelli çocuk yetiştirme”, “Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme”.

Tablo 3.5. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarındaki İş Bölümüne İlişkin Düşünceleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
İş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme	5	20	7	33,3	Ortaklaşa ilerliyoruz. Dönemsel yoğunluklarımız oluyor ona göre paslaşıyoruz (Ç3/K). / Genelde iş paylaşımımız benim akşam. Eşiminse gün içerisinde akşama kadar (Ç10/E).
Anne temelli çocuk yetiştirme	12	48	5	23,8	Gün içinde ben isteyim tabi orada bir paylaşım yok. Hanım halleder (Ç1/E). / O kendi işine gidip geliyor ben de çocukla ilgili işleri yapıyorum (Ç2/K). / İşleri paylaşmayız o çalışıyor çünkü (Ç4/K).
Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme	8	32	9	42,8	İşte olmadığı vakit eşim her türlü yanımızdadır (Ç1/K). / İş bölümü şöyle, yapılacak bir şey varsa eşim söyler. Ben de yaparım. Oyunu olsun yemek yedirmesi olsun (Ç7/E). / Özellikle akşamdan sonrası ona ait biraz daha ben gündüz biraz yorulmuş oluyorum zaten akşamı devralıyor (Ç10/K/34).
Toplam	25	100	21	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Kadın katılımcıların söylemleri incelendiğinde, katılımcıların söylemlerinin “Anne temelli çocuk yetiştirme” (%48) kategorisinde yoğunlaştığı ve bu kategoriye “Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme” (%32) ve “İş birliği / İş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme” (%20) kategorilerinin takip ettiği görülmüştür.

Kadın katılımcılardan birinin bu konudaki söylemi şu şekilde olmuştur;

“Dediğim gibi her şeye ben ilgilendiğim için, evdeki sorumluluğu ve dışarıdaki sorumluluğu kreşteki sorumluluğu kreşe alma bırakma hepsi bende. Yani onun ilgilendiği konular genelde günde özellikle en azından bir yarım saat oyun oynamasını istiyorum onu yapıyor babası şu anda.” (“Anne temelli çocuk yetiştirme”).

Erkek katılımcıların söylemlerine bakıldığında “Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme” (%42,8) kategorisindeki söylemlerin çoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu kategoriye

“İş birliği /İş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme” (%33,3) ve “Anne temelli çocuk yetiştirme” (%23,8) takip etmektedir.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemlerinde bazı benzerlikler bulunmaktadır. “İş birliği/İş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme” ve “Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme” kategorilerindeki söylemle kadın ve erkek katılımcılarda benzer yoğunluktadır. Bunun aksine Kadın ve erkek katılımcıların söylemlerinin yoğunluğu Anne temelli çocuk yetiştirme kategorisi altında farklılaşmaktadır. Buna istinaden annelerin çocuk yetiştirmede kendi paylarını yorumlama şekli ile babaların çocuk yetiştirmede kendi paylarını yorumlama şekilleri arasındaki farklılık göze çarpmaktadır.

Tablo 3.6.’da “OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocuklarıyla İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Görüşleri” “Çocuğumla ilişkimi etkiler” ve “Çocuğumla ilişkimi etkilemez” olmak üzere iki kategoriye ayrılarak incelenmiştir.

Tablo 3.6. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocuklarıyla İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Çocuğumla ilişkimi etkilemez	6	30	12	57,1	Olsa da çocuk ayrı konu. Onunla olan ilişkimizi etkilemez (Ç1/E). / Ona yönelik davranışlarımızı etkilemiyor ama etkilemez de. Çünkü o çocuk kendi istemedi öyle olmak (Ç9/E). / Hayır, etkilemez. Elimizden geldiği kadarıyla yansıtmamaya çalışıyoruz (Ç6/K).
Çocuğumla ilişkimi etkiler	14	70	9	42,8	Problem olduğu zaman ister istemez çocuğa da yansıtabilme durumu oluyor (Ç2/K). / Bir oyunu mutlu bir şekilde oynamadığında bile o çocuk oyundan da zevk almıyor. Kesinlikle bunu hissediyorlar (Ç5/K). / Hiçbir ev yok ki tartışmasız olsun. Biz de dönemsel bunları yaşıyoruz. Çocuklar da ister istemez bunlara tanık oluyorlar. Bizim iki oğlumuz da bu tartışmalardan etkileniyorlar (Ç12/E). / Biz aramızda bir şeyleri düzenleyemeyince her şeyin ayarı kaçıyor. Ödevin de özel eğitimin de... (Ç14/K).
Toplam	20	100	21	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Kadın katılımcıların söylemleri “Çocuğumla ilişkimi etkiler” (%70) kategorisi altında yoğunlaşırken erkek katılımcıların söylemleri “Çocuğumla ilişkimi etkilemez” (%57,1) kategorisi altında yoğunlaşmıştır. Kadın katılımcıların söylemlerinde anne babalık süreçlerinde yaşadıklarının çocuklarıyla olan ilişkilerini etkileyeceğine yönelik cümleler çoğunlukta bulunurken erkek katılımcıların söylemlerinde “Çocuğumla ilişkimi etkilemez”

(%42,8) azınlıkta bulunmaktadır.

Bu konuda kadın katılımcılardan biri şu söylemde bulunmuştur;

“Arada problem olduğu zaman ister istemez çocuğa da yansıtılma durumu oluyor. Kendinin adlandıramadığı bir şey var dünya var zaten, belki kafasında adını koyamadığı bir hayat yaşıyor. E zamanla gelişim gösterdikleri için, bazı şeyleri sonradan algılayabildikleri için dünya onlara çok farklı geliyor. Evin içinde, çocuğun yanında ses yükseltilmesini sevmiyorum. Ama oluyor mu oluyor, bu da beni geriyor. Gerdiği zaman çocuğa da bazen yansıyabiliyor. Sonra o uykudayken, seve seve saçını okşaya okşaya... Suçluluk hissi oluşuyor. İstemediğin şeyler bazen buna sebep olabiliyor. Bu vurmak hırpalamak değil, sesimi yükselterek bir şey söylemek gerçekten bazen insanı o da yoruyor.” (“Çocuğumla ilişkimi etkiler”).

Bu konuda bir erkek katılımcının söylemleri şu şekildedir;

“...sosyal hayatınız yok sadece 3 kişi,3 kişisiniz. Ama tabii işte o sosyal hayatı yaşamayınca bazen insanları gördüğünüz zaman “Ya biz de gezmek isterdik, biz de yapmak isterdik, böyle hani eğlenmek isterdik.” diyorsunuz. Bu içinizde bir uhde oluyor ama yani eşinizle bir tartışma değil bu beraber vakit geçirmek istemenin verdiği bir üzüntü. ... Beraber vakit geçiremediğimiz zamanlar için hayıflanıyorduk diyelim. Çocuğumuza yönelik davranışlarımızı etkilemiyor ama etkilemez de. Çünkü o çocuk kendi istemedi öyle olmak. Normal bir çocukta vereceğimiz tepkileri veriyoruz. ...” . (“Çocuğumla ilişkimi etkilemez”).

Bu konuda kadın ve erkek katılımcıların söylemleri farklılaşmaktadır. Erkek katılımcılar çoğunlukla çocuklarıyla olan ilişkilerinin etkilenmeyeceği yönünde fikir beyan ederken kadın katılımcılar çoğunlukla çocukla olan ilişkilerinin etkileneceğini belirtmişlerdir.

Tablo 3.7.’de, anne-babaların ebeveynlik süreçlerinde yaşadıklarının çocukları üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri üç ana kategori altında incelenmiştir; Çocuğumu etkilemez, Çocuğumu olumsuz etkiler ve Eşle ilişkideki olumlu gelişmeler çocuğumu olumlu etkiler. Eşle ilişkideki gerginlik çocuğumu olumsuz etkiler kategorisi Davranış sorunları ve Duygusal sorunlar olarak iki alt kategoriye bölünmüştür.

Tablo 3.7. OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocukları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Çocuğumu etkilemez	9	37,4	2	13,3	O yönde bir sıkıntımız yok çocuklar kötü etkilenmez (Ç1/K). / Yaşadığımız problemlerin hiçbirini biz ona yansıtmıyoruz (Ç2/E) / Eksik yönleri ben tamamladığım için şu an çok etkilendiğini düşünmüyorum (Ç7/K). / Etkilemez (Ç11/K).
Eşle ilişkideki gerginlik çocuğumu olumsuz etkiler:					
1.Davranış sorunları	7	29,1	3	20	Dönemsel zorluklar yaşıyoruz. Onun da gelişimini etkiliyor. Eğitimlerden tedaviden verim alamıyoruz (Ç3/K). / Bizim aramızda bir sorun olduğunda... O sırada fark ediyorum çocukta da kapanma dönemi oluyor. Eğitimine, dil gelişimine yansıyor (Ç5/K). / ...bir anda hop stereotipik davranışı artıyor farklı stereotipik dışarıda döndürme oluyor bir ara çok zıplaması vardı onlar değiştiğinde bizim problemlerimiz büyüyor (Ç10/K). / İş paylaşımı yapamadığımız zamanlar da oluyor kargaşa olan zamanlar da oluyor. Böyle durumlarda çocuk da afallıyor (Ç10/E). / ...etkileniyor tabi. Bu tekrarlayan hareketleri artıyor o dönemlerde (Ç14/K).
2.Duygusal sorunlar	5	20,8	9	60	Etkiler tabi. Korktuğunu düşünüyorum aramızda laf dalaşı olduğunda bile (Ç5/E) / Yaşandığı zamanlarda etkilenir. Korkar içine kapanır (Ç8/E). / Bir taraftan anneye sarılır bir taraftan bana sarılır bağırmanın diye. O da bizimle ağlamaya başlar. Etkileniyor baya biz de ondan sebep evin içerisinde çok da fazla yüksek sesle konuşmamaya dikkat ediyoruz (Ç12/E).
Eşle ilişkideki olumlu gelişmeler çocuğumu olumlu etkiler	3	12,4	1	6,7	Paylaşım yapınca olumlu etkilenir (Ç6/K) / Bizde dağılım yüzde 50 yüzde 50 diye düşünüyorum bu da çocuğumuza olumlu yansıyor diye düşünüyorum (Ç9/K).
Toplam	24	100	15	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans..

Kadın katılımcıların OSB tanılı çocuklarına yönelik yaptıkları anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının çocukları üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri Eşle ilişkideki gerginlik çocuğumu olumsuz etkiler (Davranış sorunları %29,1, Duygusal sorunlar %20,8) başlığı altında yoğunlaşmıştır. Bu kategorileri Eşle ilişkideki olumlu gelişmeler çocuğumu olumlu etkiler kategorisi takip etmektedir. Erkek katılımcıların aynı konu için söylemleri ele alındığında Eşle ilişkideki gerginlik çocuğumu olumsuz etkiler (Davranış sorunları %20, Duygusal sorunlar %60) kategorisi altındaki söylemlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu kategoriyi çok daha az söylemle Çocuğumu etkilemez (%13,3) ve Eşle ilişkideki olumlu gelişmeler çocuğumu olumlu etkiler (%6,7) kategorileri takip etmektedir.

Hem kadın hem erkek katılımcıların söylemlerinde bazı benzerlikler bulunmaktadır, Eşle ilişkideki gerginlik çocuğumu olumsuz etkiler kategorisindeki söylemler iki grup

katılımcı için de yoğunluktadır.

Erkek katılımcılardan birinin bu konudaki söylemi şu şekildedir;

“İş paylaşımı yapamadığımız zamanlar da oluyor kargaşa olan zamanlar da oluyor. Böyle durumlarda çocuk da afalliyor. Rutinde yapması gereken şeyleri eğer yapamıyorsa annesinin veya benim yüzünden çocuk da orada sekteye uğruyor sonuçta. Çocuk konuşmasa da hareketleriyle veya ses tonuyla ifade ediyor. Bağırıp çağırmaya artıyor. Ses tonunu yükseltiyor. Takıntılı hareketleri artıyor.” Kadın katılımcılardan biri ise bu konuda kendini şu şekilde ifade etmiştir; “Olumsuz yönde etkiler. Bizim aramızda bir sorun olduğunda. Bir tartışma olduğunda... O sırada fark ediyorum çocukta da kapanma dönemi oluyor. Eğitimine, dil gelişimine yansıyor.” (“Eşle ilişkideki gerginlik çocuğumu olumsuz etkiler”).

Tablo 3.8’de görüldüğü üzere çiftlerin OSB tanılı çocuklarına yaptıkları ebeveynlik süreçlerinde yaşadıklarının evlilik ilişkileri üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri 3 kategoride incelenmiştir; Etkiler, Olumlu, Etkilemez.

Tablo 3.8. OSB Tanılı Çocuğu Olan Çiftlerin Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Evlilik İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Etkiler	27	81,8	10	58,8	Etkiliyor tabi, ebeveynlik kısmı ön planda duruyor (Ç1/K). / Paylaşımımız daha çok çocukla alakalı oluyor (Ç2/K). / Çok etkiliyor hemen her türlü konu yüzünden tartışabiliyoruz özellikle olumsuz yönde etkiliyor (Ç7/K). / İlk zamanlar, tanı aldıktan sonra çok zor bir süreç geçirdik hatta boşanma noktasına bile geldik. Çünkü o dönemde odak noktamız otizm değildi. Ben onu suçluyordum o beni suçluyordu (Ç9/K). Eskiden olsa hır güre çıkardı. Artık orta yolu bulmaya yönelik şeyler yapıyoruz (Ç3/E). / Çocukla ilgilenmekten ufak şeyleri görmezlikten geliyoruz. Küçük şeyleri büyütüyormuşuz onu anladık (Ç5/K). / Hep bir çözüm yolu arıyoruz tartışma değil de (Ç10/K). / Çocukla ilgili çok mesafe katederek geldik. Biz bunu görüyoruz. Çok mesafe gelmek de ilişkimize de iyi geliyor. (Ç12/E).
Olumlu	6	18,1	4	23,5	Çocukla ilgili olan hiçbir şey bizim evliliğimize yansımıyor (Ç2/E).
Etkilemez	0	0	3	17,6	
Toplam	33	100	17	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Kadın katılımcıların anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının evlilik ilişkileri üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri büyük oranda Etkiler (%81,8) kategorisi altında bulunmaktadır. Bu kategoriyi Olumlu etkiler (%18,1) kategorisi takip ederken Etkilemez söyleminde bulunan kadın katılımcı olmamıştır.

Bazı kadın katılımcıların söylemleri şu şekildedir;

“9 aydan sonra çocuğun gelişimi iyi gidiyordu, bir anda terse döndü. 2,5 yaşından sonra belirginleşti. Bir boşluk o zaman hissediyorsun zaten. Adama dönüp bakacağın bile gelmiyor. Annelik öyle bir şey... Gözün kapanıyor etrafa. Onu da görmüyorsun çoğu zaman. Oluyor sıkıntılar. Onun talepleriyle benim beklentilerim hayata değil çocuğuma doğru bakmam hep... Oluyor sıkıntılar hep. Paylaşım azalıyor. Önceden konuşabildiğimiz şeyleri düşünüyorum. Tarihi yerleri gezmeyi seviyorduk, bütçemiz yettiği kadarıyla geziyorduk, konuşabiliyorduk. Şimdi bir şeyi anlatımlarımız birbirimize doğru da olsa yanlış gelmeye başladı...”, “...hemen hemen her gün bu konu hakkında tartışma yaşıyoruz ama maalesef ki bir çözümü yok çözüme ulaştıramıyoruz.” (Etkiler).

Erkek katılımcıların söylemleri de kadın katılımcıların söylemlerine benzer şekilde Etkiler (%58,8) kategorisi altında toplanmıştır. Bunu Olumlu etkiler (%23,5) ve Etkilemez (%17,6) kategorileri takip etmektedir.

Erkek katılımcılardan birinin söylemi şu şekildedir;

“Pek olumlu yansıtmıyor, olumlu yansıyan kişiler olacağını zannetmiyorum, çünkü engelli çocuklarla uğraşmak gerçekten zor. Yani dediğim gibi işte beraber vakit geçirmekle başlıyor bu iş, beraber vakit geçiremediğin zaman beraber vakit geçirmek istiyorsun ve bunu yapmadığın zaman yani illaki arada tabi tartışma olabilir, gitseydik, yapsaydık yani sinemaya gitseydik dışarı çıksaydık beklenti gibi. Beklentilerden öte arada bir ufak tartışma oluyor ama dediğim gibi yine de sonra kabulleniyoruz çünkü böyle olacak.” (Etkiler).

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri arasında bazı farklar bulunmaktadır. Kadın katılımcılar Etkilemez kategorisinde herhangi bir söylemde bulunmamışken erkek katılımcıların söylemlerinde Etkilemez kategorisine ait söylemler bulunmaktadır.

Tablo 3.9’da OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların birlikte ebeveynlik ilişkilerinde birbirlerine verdikleri puanlar listelenmiştir. Söylemlerdeki puanlar 10 Puan, 9 Puan, 8 Puan, 7 Puan, 6 Puan, 5 Puan, 4 Puan, 3 Puan ve 2 Puan kategorilerine ayrılmıştır.

Tablo 3.9. OSB Tanılı Çocuğu Olan Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik İlişkilerinde Birbirlerine Verdikleri Puanlar

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
10 Puan	2	14,2	3	21,4	Ben kendime 7 veririm ona 10 veririm (Ç2/E). / 10 üstü 10 diyeyim o kadar (Ç10/K). / 10'u hak ediyor anne. Bu konuda kendini çok geliştirdi. Eğitimcilerin söylediklerini çok güzel uyguladı. Anne işin büyük kısmını aldı (Ç12/E).
9 Puan	1	7,1	6	42,8	9 veririm. Her şeyiyle ilgileniyor şimdi hakkını yiyemem. (Ç5/E). / 9. Her şeyiyle çok iyi götürüyor süreci. (Ç8/E)
8 Puan	3	21,4	3	21,4	Gönül ister ki 10 vermek ama paylaştığı zamana baktığımız zaman 8 derim herhalde (Ç13/K).
7 Puan	2	14,2	2	14,2	7 veririm, hala ikimizin de kendini geliştirmesi gereken yerler var. Bende de var onda da (Ç3/K).
6 Puan	1	7,1	0	0	6 olur herhalde. Ya işte diyorum ya adamcağız evde yok, evde olsa yardım edecek hani evde yok (Ç12/K).
5 Puan	1	7,1	0	0	
4 Puan	1	7,1	0	0	Çok kötü de diyemem ama 3,5'tan 4 olsun (Ç6/K).
3 Puan	2	14,2	0	0	1,5'tan 2. Hadi 3 diyelim ya da o kadar da kötü değil babamız (Ç2/K).
2 Puan	1	7,1	0	0	2 Puan veririm. Beklentim sadece gerektiği kadar çocuğuyla ilgilenmesi yönünde bu şekilde sadece bu (Ç5/K).
Toplam	14	100	14	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans

Kadın katılımcıların birlikte ebeveynlik ilişkilerinde eşlerine verdikleri puanlar 10 Puan (%14,2), 9 Puan (%7,1), 8 Puan (%21,4), 7 Puan (%14,2), 6 Puan (%7,1), 5 Puan (%7,1), 4 Puan (%7,1), 3 Puan (%14,2) ve 2 Puan (%7,1) şeklinde olmuştur. Erkek katılımcıların birlikte ebeveynlik ilişkilerinde eşlerine verdikleri puanlar 10 Puan (%21,4), 9 Puan (%42,8), 8 Puan (%21,4), 7 Puan (%14,2) şeklinde olmuştur. Kadın katılımcıların birlikte ebeveynlik ilişkilerinde birbirlerine verdikleri puanların 2 ile 10 arasında dağıldığı görülmüştür.

Puanlamalar konusunda kadın katılımcıların söylemleri şu şekildedir; “2 Puan veririm. Beklentim sadece gerektiği kadar çocuğuyla ilgilenmesi yönünde bu şekilde sadece bu, yani çalıştığı zamanlarda zaten çok büyük bir şey beklemiyorum. Çok fazla bir şey beklemiyorum çünkü bütün gün işte oluyor akşam yorgun oluyor istediğim en azından bir yarım saat bile olsa çocuğuyla gerçekten güzel vakit geçirsin.”, “6 olur herhalde. Ya işte diyorum ya adamcağız evde yok, evde olsa yardım edecek hani evde yok mesela şeyi telafi etmeye çalışır, cumartesi günü öğleden sonra ya da pazar günleri ya biz çok bunaldık hadi gidelim bir alışverişe gidelim, şunu yapalım, bunu telafi etmeye çalışıyor ama elinden ancak bu kadarı geliyor çünkü zamanı yok yani vakit olunca da yapar.”

Erkek katılımcıların birlikte ebeveynlik ilişkilerinde birbirlerine verdikleri puanların 7 ile 10 Puan arasında değiştiği görülmüştür.

Bu konuda bazı erkek katılımcıların söylemleri şu şekildedir;

“8 puan. Şimdi şundan dolayı bizim çocuğumuz prematüre doğdu bu tabi hiç yapmıyor anlamında değil yapıyor ama benim beklentim daha üst segment daha üst bir düzey...”, “Ben kendime 7 veririm ona 10 veririm. Çünkü onun, evet bazı şeylerde ufak tefek atışmalarımız oluyor ama onun varlığı her zaman benim için şey... O, o şekilde kendini feda etmese bazı şeyleri belki yetiştiremeyebiliriz. Şu anda en büyük fedakarlığı o yapıyor. Çünkü şu anda emekli olamamasının en büyük sebeplerinden biri çocuğumuz. Çalışıyor olsaydı şu anda emekliydi. Emekli olamadı. Bir de şöyle bir durum var insanın para kazanması, bir yerden gelisinin olması, bir bayan için çok önemli. Şu an elinde o şey yok. Ben tek başıma çalışarak ona yeterince yetiyor muyum bilmiyorum.”

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç ve Tartışma

4.1.1. Birinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Birlikte Ebeveynlik Yürütme Süreçlerine İlişkin Düşünceleri)

Araştırmaya katılım sağlayan OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların birlikte ebeveynlik yürütme süreçlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde katılımcıların ebeveynlik sürecinde aldıkları kararları ortak verdikleri yönündeki söylemlerinin öne çıktığı görülmektedir. Ebeveynlik deneyimlerinde, annenin çocuk yetiştirmedeki payının ve sorumluluğunun fazla olduğunu ifade eden katılımcıların çokluğu göze çarpmaktadır.

Katılımcı anne ve babalar arasında bazı farklar bulunmaktadır. Ebeveynlikte eşine destek olarak yardımcı rolü üstlendiğini ve rolünün eşinin yükünü azalttığını ifade eden katılımcıların çoğunluğunu erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Eşlerinden destek göremediğini OSB tanısı bulunan çocuklarıyla daha fazla ilgilenebilmek için iş bırakma, iş değiştirme, iş saatlerini azaltma gibi yollara başvurduğunu ifade eden katılımcıların çoğunu kadın katılımcılar oluştururken erkek katılımcıların önemli bir bölümü iş yoğunluğu, çalışma saatlerinin uzunluğu gibi sebeplerle ebeveynliğe katkıda bulunamadıklarını ifade etmişlerdir.

Alanyazın incelendiğinde; OSB'li bir çocuk yetiştiren ailelerde iş bölümü ve babaların belirli rolleri hakkındaki bilgiler hâlâ sınırlıdır; bununla birlikte, sınırlı aile desteği nedeniyle annelerin ebeveynlik sürecine daha fazla dahil olduğu ve babaların anne ile olan ilişkileri, çalışma programları veya çocuğun engeliyle ilgili endişeleri nedeniyle sürece daha az dahil olduğu şeklindeki yaygın görüşü (Johnson ve Simpson, 2013; McHale ve Lindahl, 2011) bu ailelerdeki ebeveynlik rollerinin bir tasviri olarak görülmektedir. Anne ve babaların toplumsal rolleri ile ilgili olarak, anne ve babalar arasında çocukla ilgili sorunların dağılımında eşitsizlik olduğu söylenebilir. İstatistikler Türk ailelerinde çocuklarla ilgili konularda genellikle annelerin karar verdiğini ayrıca, Türk ailelerinde genellikle birincil bakım verenlerin anneler olduğunu göstermektedir (Uslu, 2011). Bu bulgularla uyumlu şekilde, OSB tanılı çocuğu olan anneler diğer annelere göre iş bölümünden daha az memnun olmakta ve babadan daha fazla destek istemektedir. Bu eğilim birçok çalışmada da bildirilmektedir (Johnson ve Simpson, 2013; Simmerman vd., 2001).

OSB tanısı bulunan bir çocuğu büyüten hem anne hem de babaların, çocuğun tanı almasını takiben, daha fazla ebeveynlik sorumluluğu üstlenmesinin yaygın bir durum olduğu görülmektedir (Solomon ve Chung, 2012). Bu, her iki ebeveynin de diğer çocuklarına ve romantik ilişkilerine daha az ilgi duymalarına neden olmaktadır (Hock vd., 2012; Solomon ve Chung, 2012). Kapp ve Brown (2011), OSB tanılı çocuğu olan ailelerde uyum ve adaptasyonu araştırdıkları çalışmalarında sosyal desteğin, eş ilişkisinin, aile zamanının, birlikteliğin ve rutinlerin ailenin rezilyansını artıran en önemli faktörler olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca, nitelikli birlikte ebeveynlik, çiftlerin birbirleriyle koordinasyon içinde çalışmasını, görev dağılımını yönetmesini, diğerinin olumlu ebeveynlik uygulamalarını desteklemesini ve çocuk yetiştirme sorumluluğunu paylaşmasını gerektirmektedir (Feinberg, 2003).

Sonuç olarak mevcut araştırmadaki bulguların alanyazındaki veriler ile örtüştüğü görülmektedir. Ebeveynlik sürecindeki paylaşımların ortak yapıldığını ifade eden katılımcıların durumdan duydukları tatmini ifade ettikleri söylemleri alanyazına katkıda bulunurken ebeveynlik sürecinde eşine destek olarak yardımcı rolü üstlendiğini ve rolünün eşinin yükünü azalttığını ifade eden katılımcıların çoğunluğunu oluşturan erkek katılımcıların aksi yönünde, eşlerinden destek alamadıklarını ve bu süreçte yalnız olduklarını ifade eden kadın katılımcılar düşünüldüğünde anne-babaların kendi ebeveynlik algılarına dair yapılandırılmış araştırmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

4.1.2. İkinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarındaki Anlaşmaya/Uyuma İlişkin Düşünceleri)

OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların ebeveynlik sürecinde aralarındaki anlaşmaya/uyuma ilişkin görüşleri incelendiğinde görevleri paylaştıklarını, ortak çaba gösterdiklerini, eşit sorumluluk aldıklarını ifade eden katılımcıların çokluğu göze çarpmaktadır. Ortak hareket ettiğini ifade eden katılımcılar OSB tanısından sonra ebeveynlikte ortaya çıkan yükü eşit paylaşımdan duydukları memnuniyeti söylemlerinde bulundurmaktadır. Bu görüşü anne tarafından sürecin yönlendirildiği babanın da bu yönlendirme ile hareket ettiği ve ebeveynlik sürecine anne talebiyle katıldığı görüşü takip etmektedir. Görece az olmakla birlikte anlaşmazlık yaşadığını ifade eden anne ve baba katılımcıların da bulunduğu görülmektedir.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde; Hall ve Graff (2011), OSB tanısı olan 21 yaşın altındaki çocukların ebeveynlerinden oluşan bir örnekleme inceledikleri çalışmalarında; katılımcıların eşlerinin veya partnerlerinin birbirleri için en yararlı destek kaynakları olduğunu bildirdiklerini ortaya koymaktadır. Eşten alınan desteğin, annelerde ebeveynlik stresini azalttığı ve OSB tanısı olan çocukları ile ilişkili stres yükünü taşıma kapasitelerini arttırdığının görülmesi dikkat çekici bulunmaktadır (Hall ve Graff, 2011). OSB tanısı bulunan çocuğa sahip olmanın aileler üzerindeki etkisindeki cinsiyet farklılıklarına odaklanan araştırmalarda; McStay ve arkadaşları (2014), annelerin, babalara ve diğer aile üyelerine kıyasla ebeveynlikle ilgili zorluklar yaşama olasılığının daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Gau ve arkadaşları (2012), OSB'li çocuğa sahip 151 aile ile yaptıkları araştırmada OSB'li bir çocuğu büyütmenin olumsuz etkilerinin anneler için babalara göre daha fazla gözlemlendiğini ortaya koymaktadır.

Alanyazın ışığında, OSB tanılı çocuğun ebeveynlik sürecinde annelerin babalara göre daha fazla zorluk yaşamış olduğu mevcut ebeveynlik sorumluluklarının çiftler arasında anne tarafından belirlendiği ve babanın mevcut sorumluluğa yardımcı olarak katıldığı bulgularımız alanyazınla uyumlu olarak saptanmıştır.

4.1.3. Üçüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Düşünceleri)

OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların ebeveynlik sürecinde aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri incelendiğinde katılımcıların ebeveynlik stili ve çocuklarına yönelik davranışları konusunda anlaşmazlık yaşadıkları ve özel gereksinimi olan çocuklarına yönelik en uygun ebeveynlik stilini ve davranış yöntemini ararken yaşadıkları sorunların anne-babalar arasında tartışmaya sebep olan en önemli konuların başında geldiği yönündeki ifadeleri öne çıkmaktadır. Ebeveynlerin bir kısmı eşlerinin çocuklarına katı kurallar uyguladığından şikayetçi olduklarına dair söylemlerde bulunurken bir diğer kısmı evde eşleri tarafından uygulanan kuralların yeterince katı olmadığı yönünde söylemlerde bulunmaktadır. Katılımcıların çocuklarının eğitimiyle ilgili kararlar konusunda anlaşmazlık yaşadıklarını, eğitimin özellikle OSB tanısı olan çocuklarda önemli olduğunu bildikleri için bu konunun da anlaşmazlık yaşadıkları konuların başında yer aldığını ifade eden katılımcıların sayısı göze çarpmaktadır. Kadın ve erkek katılımcılar arasındaki farklılıklardan en önemlisi kadın katılımcıların eşlerinin çocukla ilgili sorumluluk ve iş paylaşımı yapmadığı yönünde

ifadelerinin sayısının çokluğu olmakla birlikte, erkek katılımcılar aynı konu hakkında herhangi bir söylemde bulunmamıştır. Görece az olmakla birlikte anlaşmazlık yaşamadığını ifade eden katılımcılar ve çocuklarının tedavi süreçlerinde ilaç kullanımı, doktor seçimi, alternatif tedaviye yönelme isteği gibi konularda ifadeler olduğu görülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde bu alanda az sayıda çalışma olduğu göze çarpmaktadır. Mevcut çalışmalarda OSB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarının gelişimsel ihtiyaçlarını karşıladıkları ve çocuğun özel gereksinimlerine uygun davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Lambrechts ve arkadaşlarının (2011) 305 OSB tanısı olan ve 325 normal gelişim gösteren toplam 630 çocuğun ebeveynlerini inceledikleri araştırmalarında OSB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlere göre çocuğun ortamına uyum sağlama ve daha az "katı" cezalar uygulama konusunda daha dikkatli oldukları bildirilmiştir.

Mendez ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan zorlayıcı davranışlara sahip çocukları yetiştiren ebeveynlerin ebeveyn rollerinde birlikte nasıl çalıştıklarını araştıran nitel bir çalışmada çeşitli psikiyatrik tanıları olan dokuz çocuğun ebeveynleriyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşülen dokuz çiftten altısının OSB tanılı çocuğu olduğu bildirilmiştir. Görüşmelerdeki baskın temaların “İyi polis, kötü polis”, “Ayrı yollar” ve “İhtiyacın olursa beni ara” şeklinde olduğu bildirilmiştir (Mendez, vd., 2015). “İyi polis, kötü polis” temasını kullandığını ifade eden ebeveynler, disiplin uygulamaları konusunda büyük oranda fikir ayrılığına düştüklerini ifade etmişlerdir. “Ayrı yollar” temasıyla ilgili bilgi aktaran ebeveynler ebeveynlik stili konusundaki anlaşmazlıkların yanı sıra ebeveynler arası çatışmayı çözmede güçlük yaşadıklarını belirtmişlerdir. “Bana ihtiyacın olursa beni ara” temasında ebeveynler çocuk ve ev sorumluluğunu nasıl bölüştükleri konusunda fikir ayrılıkları yaşadıklarını dile getirmişlerdir (Mendez vd., 2015). Ülkemizde yapılan bir çalışmada OSB tanılı çocuğa sahip olmanın öncelikle anneleri etkilediği (Koydemir-Özden ve Tosun, 2012) bildirilmiştir. Bu durum annelerin ihtiyaç duydukları desteği aile ortamlarında alamadıklarını göstermektedir (Johnson ve Simpson, 2014). Mevcut çalışmadaki bulgular ebeveynlerin çocukları ile ilgili konularda çatışmaya girdiğini tespit eden diğer araştırmalarla örtüşmektedir (Hall ve Graff, 2010; Meirrsshaut vd., 2010).

4.1.4. Dördüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Birbirlerinin Ebeveynliğine İlişkin Düşünceleri)

OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların birbirlerinin ebeveynliğine ilişkin görüşleri ele alındığında kendi anneliğine/babalığına olumlu geribildirim aldığını, eşinden kendi ebeveynliğine dair duyduğu sözlerin övgü içerdiğini ifade eden söylemlerin fazlalığı göze çarpmaktadır. Kadın katılımcılar ile erkek katılımcılar arasındaki farklar değerlendirildiğinde eşinden olumsuz geribildirim aldığını, ebeveynliğinin eleştiri aldığını ve kendine yönelik söylemlerin sitem içerdiğini ifade eden katılımcıların çoğunluğunun erkek katılımcılar olduğu görülmektedir. Eşinden ebeveynliğine dair olumlu ya da olumsuz herhangi bir geribildirim almadığı, onay ya da eleştiri duymadığını, bu konunun konuşulmadığını ifade eden katılımcıların çoğunluğunu ise kadın katılımcılar oluşturmaktadır.

Uluslararası alan yazın incelendiğinde, diğer ebeveyni sorumsuz olarak algılama veya diğer ebeveynin anneliğinden/babalığından memnuniyet duymama (Markham ve Coleman, 2012; Petren vd., 2017) birlikte ebeveynlik ilişkisini olumsuz etkileyen değişkenlerden biri olarak görülmektedir. Çift ilişkisindeki duygusal kaliteyi incelemek için yapılan araştırmalarda (Favez vd. 2017; Iles vd. 2014), kadınların erkeklere göre (sırasıyla %62'ye %49) eşlerine yönelik eleştiri yapma olasılıklarının daha yüksek olduğu bildirilmektedir. Hickey ve arkadaşlarının (2019), 6-13 yaş arası OSB tanılı çocuğu bulunan 148 aile ile gerçekleştirdiği boylamsal çalışmada OSB tanısı olan çocukların annelerinin babalara yönelik eleştiride bulunma olasılıklarının daha yüksek olduğunu bildirmektedirler (Hickey vd.,2019). Meirsschaut ve arkadaşlarının yaptığı (2010) 46-84 aylık OSB tanılı çocuğu olan 17 anne ve 29-83 aylık normal gelişim gösteren çocuğu olan 17 annenin ebeveynlik süreçlerinin araştırıldığı nitel bir çalışmada OSB tanılı çocuğu olan annelerin, eşleri tarafından ebeveynlik becerilerinin sürekli eleştiri altında olduğunu ve çocuğun bakımı konusunda eşleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklar nedeniyle evlilik süreçlerinde gerginlik yaşadıklarını belirttikleri bildirilmektedir (Flippin ve Crais, 2011; Tehee, 2009).

Literatür incelendiğinde ebeveynleri birbirlerinin anne babalık niteliklerine ilişkin geri bildirimleri arasında farklı bulgular bildiren çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu alanda yapılmış daha çok katılımcı içeren daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

4.1.5. Beşinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Sürecinde Aralarındaki İş Bölümüne İlişkin Düşünceleri)

OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların ebeveynlik sürecinde aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri incelendiğinde OSB tanısı olan çocuklarıyla ilgili annenin karar alıcı ve uygulayıcı olduğu, sorumlulukların neredeyse tamamını yerine getirdiğine dair ifadelerin sayısı ile OSB tanılı çocuklarıyla ilgili annenin daha çok karar aldığı ve uyguladığı, sorumlulukların ise anne yönlendirmesi ile baba ile paylaşıldığına dair ifadelerin sayısının eşit olduğu görülmektedir. İki söylemde de babaların çalışma hayatlarının çocukla ilgili karar alma, çocuğa bakım verme, çocukla ilgili sorumlulukları paylaşma konusunda daha az katılım göstermenin gerekçesi olarak bildirildiği görülmektedir.

Phetrasuwan ve Miles (2009) anneler için ana stres kaynaklarını çocuğun toplum içindeki davranışları ile başa çıkmak, çocuğun ruh hali değişiklikleri ve değişken duygularını yönetmek, çocuğu uygun şekilde nasıl disipline edeceğini bulmak ve kendi bireysel ihtiyaçlarını yönetmek olarak özetlemiştir (Phetrasuwan ve Miles, 2009). Ayrıca Davis ve Carter (2008) OSB tanılı çocukların hem babalarının hem de annelerinin normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek stres düzeylerine sahip oldukları fakat OSB tanılı çocuğu olan ebeveynler arasında aynı düzeyde stres bildirilmediği vurgulanmıştır (Davis ve Carter, 2008). Bir başka çalışmada anne ve babaların OSB tanılı çocukları ile geçirdikleri süre arasında anlamlı bir fark olduğu; annelerin ebeveynlik sürecinde daha yüksek düzeyde kaygı bildirdikleri ve bunun nedeni olarak OSB tanılı çocuklarına bakım vermek için daha fazla zaman harcadıkları öne sürülmüştür (Jones vd., 2013). Bu bulguların aksine Downes ve arkadaşlarının (2020) yakın zamanda nitel yöntemle gerçekleştirdikleri çalışmalarında ebeveynler arasında farklı görevler paylaşıldığı için tüm çiftlerin birbirlerini tamamlayıcı birlikte ebeveynlik ilişkileri bildirdiği ortaya konulmuştur. Aynı çalışmada eşler ebeveynlik sorumluluklarını, görev için gerekli zamana ve eşlerin görevlere yakınlığına bağlı olarak bölüştükleri ve eşlerden biri işte daha fazla zaman geçirmiş olsa bile belirli bir süreyi çocuk bakımıyla ilgilenmeye ayırdıklarını belirtilmiştir (Downes vd. 2020).

Örneğimizde annelerin babalara göre daha az çalışma hayatında olduğu bu durumun literatürle uyumlu olacak şekilde annelerin çocuğa daha fazla zaman ayırmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu bilgi ışığında annenin bakımda daha ön planda ve daha fazla zaman ayırabiliyor olması birlikte ebeveynlik sürecinde yönetici konumunda

olmasına sebep olmuş olabilir. Örnekleminizin benzer sosyokültürel ve sosyoekonomik düzeye sahip katılımcılardan oluştuğu göz önüne alındığında bu alanda daha fazla ve farklı merkezlerce yapılmış çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

4.1.6. Altıncı Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocuklarıyla İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri)

OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların ebeveynlik süreçlerinde yaşadıklarının çocuklarıyla ilişkileri üzerindeki etkilerine ilişkin düşünceleri incelendiğinde ebeveynler arasında yaşanan problemlerin çocuklarıyla olan ilişkilerine yansıdığına yönelik söylemde bulunan ebeveynlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Katılımcı anne ve babalar, kendi aralarında yaşananların çocuklarla olan rutinlerine, çocuklara karşı olan sorumluluklarına, çocuklara karşı olan tahammüllerine yansıdığı yönünde söylemlerde bulunmuşlardır. Bu ifadelerin cinsiyet dağılımına bakıldığında kadın katılımcıların eşleriyle aralarında yaşanan ebeveynlik kaynaklı sorunların çocuklarıyla olan ilişkilerine yansıdığı yönündeki ifadelerinin sayısının erkek katılımcıların söylemlerine oranla çok olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin anne-babalık ilişkilerinde yaşananların çocuklarıyla olan ilişkilerini etkilemediği yönünde söylemde bulunan katılımcıların söylemleri değerlendirildiğinde, yaşananların çocuklarıyla olan ilişkilerine ve çocuklarına yönelik davranışlarına kesinlikle yansımadığına dair ifadelerin olduğu görülmüştür. Bu ifadelerin cinsiyet dağılımına bakıldığında erkek katılımcıların eşleriyle aralarında yaşanan ebeveynlik kaynaklı sorunların çocuklarıyla olan ilişkilerine yansımadığı yönündeki ifadelerinin sayısının kadın katılımcıların söylemlerine oranla çok olduğu görülmektedir.

Hartley ve arkadaşları (2011), OSB'li bir ergen veya yetişkin çocuğu yetiştiren ebeveynlerde evlilik ve ebeveynlik rollerini incelediğinde; sağlıklı bir evlilik ilişkisi olduğunu ifade eden ebeveynlerin, OSB tanısı olan ergenlik veya yetişkinlik döneminde bulunan çocuklarına karşı bakım verme yükünü daha düşük düzeyde deneyimlediklerine dair bulgular bildirmişlerdir. Aynı çalışmada evlilik kalitesinin baba-çocuk ilişkisinin kalitesi ile olumlu şekilde ilişkili olduğu da bildirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, sağlıklı bir evliliğin, babaların OSB tanısı konan çocukları ile daha olumlu deneyimler ve etkileşimler yaşamasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak OSB tanısı olan ve olmayan çocukların annelerinde aynı etki saptanmamıştır. Annelerin, evliliklerinin kalitesinden daha az memnun olsalar bile,

OSB'li çocukları ile hala güçlü bir ilişki bildirdikleri; annelerin evlilik ilişkilerini ebeveynlik sorumluluklarından daha iyi ayırabileceklerini göstermiştir (Hartley vd., 2011).

Morrill ve arkadaşlarının (2010) normal gelişim gösteren çocuğa sahip 76 ebeveynin katılım gösterdiği ve evlilik ile ebeveynlik arasındaki ilişkileri incelediği çalışmada, ebeveynlerin birbirlerini koordine etme ve destekleme yeteneklerinin; çocuklarına empatik bir şekilde yanıt vermelerini, çocuklarıyla kaliteli zaman geçirmelerini ve gelişimsel ihtiyaçlarını hassas bir şekilde sezmelerini sağladığı ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte, Morrill ve arkadaşları (2010), babaların, ilişkilerinde önemli düzeyde stres bulunduğu ebeveynlik rollerini evlilik ilişkilerinden ayırmada daha fazla zorluk yaşadıklarını bulmuşlardır.

Literatür incelendiğinde, ebeveynlerin anne-babalık ilişkilerinde yaşananların çocuklarıyla olan ilişkilerini etkileyip etkilemediğine dair farklı bulgular bildiren çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu alanda yapılmış daha çok katılımcı içeren daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

4.1.7. Yedinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Anne-Babaların Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocukları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri)

OSB tanılı çocuğu olan anne-babaların ebeveynlik süreçlerinde yaşadıklarının çocukları üzerindeki etkilerine ilişkin düşünceleri ele alındığında eşler arasında yaşanan problemlerin çocuklarını etkilediğini ifade eden katılımcıların söylemlerinin yoğunluğu göze çarpmaktadır. Katılımcı anne ve babalar yaşadıklarının çocukları üzerinde stereotipik davranışlarda artış, dil gelişiminde durma ya da gerileme, özel eğitim sürecinden yararlanamama gibi olumsuz etkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, katılımcı anne babaların yüksek sesli tartışma yaşanan anlarda çocuklarının korku, üzüntü, kaygı tepkileri verdiğinden de söz ettikleri görülmüştür.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde OSB belirtilerinin ebeveyn ilişkisinden olumsuz yönde etkilendiği belirtilmektedir (Osborne ve Reed, 2009; Zaidman-Zait vd., 2014). Bu alanda yapılmış bir çalışmada OSB belirti şiddetinin çift çatışmasıyla negatif yönde ilişkili olduğu; artan evlilik çatışmasının OSB tanılı çocuğun semptomlarını kötüleştirdiği bildirilmiştir (Hartley vd., 2011). Buna ek olarak Hastings ve Johnson (2001), otizm semptom şiddeti ile ebeveyn stresi arasında anlamlı bir pozitif korelasyon bildirmişlerdir.

Alanyazında iş birliğine dayalı birlikte ebeveynlik ilişkisine sahip ebeveynlerin OSB'li çocuklarının daha az davranış sorunu gösterdikleri ve daha sosyal oldukları bildirilmektedir (Scrimgeour vd. 2013; Schoppe-Sullivan vd., 2001). Rodriguez ve arkadaşlarının (2019) 5-12 yaş aralığında OSB tanılı çocuğu olan 188 aile ile gerçekleştirdiği boylamsal çalışmalarında çocukların anne ve babalarındaki ebeveynlik stresinde artışın ise hem çocuğun içe kapanma gibi içselleştirici davranış sorunlarına hem de saldırganlık ve dürtüsellik gibi dışsallaştırıcı davranış sorunlarına yol açabileceği bildirilmiştir. Bununla birlikte OSB tanılı çocuktaki davranış sorunlarının babalardaki ebeveynlik stresinin artışına neden olduğu vurgulanmıştır (Rodriguez vd.,2019).

Mevcut çalışmadaki bulgularımızın literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Davranım sorunlarına ek olarak çalışmada ebeveynler arası tartışmanın OSB tanılı çocukta stereotipik davranışlarda artışa, dil gelişiminde durma ya da gerilemeye ve özel eğitim sürecinden faydalanmada sorunlara sebep olduğu gösterilmiştir. Bu bulgumuz destekleyici birlikte ebeveynliğin çocuğun davranış problemleri dışında OSB'nin klinik belirtilerinde korucuyu rol alabileceğini düşündürmektedir.

4.1.8. Sekizinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Çiftlerin Ebeveynlik Süreçlerinde Yaşadıklarının Evlilik İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Düşünceleri)

Çiftlerin anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının evlilik ilişkileri üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde katılımcıların anne babalık ilişkilerinde yaşanan olayların karı-kocalık ilişkisini doğrudan etkilediği yönündeki söylemlerin çokluğu göze çarpmaktadır. Katılımcılar OSB tanılı çocukları ile ilgili ebeveynlik sorumluluklarından kaynaklı tüm konuların eş ilişkilerine olumsuz etkide bulunduğunu ve ebeveynlik ilişkilerinin OSB tanısıyla hayatlarına giren ek sorumluluklarla beraber karı-koca ilişkilerinin önüne geçtiğini belirtmişlerdir. Söylem sayısının görece az olduğu görülmekle birlikte, ebeveynlik ilişkisinde yaşanan olumlu gelişmelerin eş ilişkilerine de olumlu yansıdığı yönünde ifade bulunan katılımcılar bulunmaktadır. Alanyazında çocuk bakımına katılım ve birlikte ebeveynlik becerilerinin kullanımı her iki ebeveyn tarafından gerçekleştirildiğinde çiftlerin romantik ilişki kalitesinde olumlu yönde değişim olduğunu gösteren bulgular bulunmaktadır (Le vd., 2016). Siman-Tov ve Kaniel'in (2011) OSB'li çocuğu olan 176 ebeveyn ile ebeveyn stresi, ebeveyn baş etmesi ve ebeveyn uyumunu araştırdıkları çalışmalarında stresin evlilik kalitesini belirleyebileceği bildirilmiştir (Siman-Tov ve Kaniel, 2011).

OSB tanısı olan bir çocuğu yetiştirmeye ilgili zorluklara ek olarak, ebeveynler ayrıca aile ve evlilik ilişkisindeki olumsuzlukları da bildirmektedir. Özel gereksinimi olan bir çocuğa sahip ailelerin evlilik doyumunun normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere göre daha düşük olduğu görülmektedir (Brobst vd. 2009; Gau vd. 2012; Higgins vd. 2005). Brobst ve arkadaşlarının (2009) OSB tanılı çocuğu olan ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynleri karşılaştırdıkları çalışmalarında; OSB'li çocuğu olan ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlere göre daha düşük evlilik ilişkisi doyumuna ve daha fazla ebeveynlik stresine sahip olduğu bildirilmiştir. Benzer şekilde Hartley ve arkadaşları OSB tanılı ergen ve yetişkinlerin ebeveynleri ile yaptıkları çalışmalarında düşük evlilik doyumuna sahip ebeveynlerin OSB tanısının getirdiği sorumlulukların stresini daha fazla yaşadıkları belirtilmiştir (Hartley vd. 2011).

Mevcut çalışmada literatür ile paralel şekilde katılımcıların anne babalık ilişkilerinde yaşanan olayların karı kocalık ilişkilerine negatif etkide bulunduğu görülmektedir. OSB doğası gereği kronik seyreden ve değişken klinik ve sosyal sorunlarla ilerleyen bozukluktur. Bu nedenle OSB'li çocuğa sahip ebeveynler mevcut ilişkilerinin sahip olduğu sorunlara ek olarak farklı zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Bu durum ebeveynlerin baş etme becerilerini zorlamakta ve ilişki dinamiklerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle tanı ve tanı sonrası müdahale sürecinde ebeveynlerin desteklenmesinin ilişki ve mevcut klinik süreç hakkında pozitif yönde gelişme sağlayabileceği ön görülmektedir.

4.1.9. Dokuzuncu Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (OSB Tanılı Çocuğu Olan Ebeveynlerin Birlikte Ebeveynlik İlişkilerinde Birbirlerine Verdikleri Puanlar)

Katılımcı anne-babaların birlikte ebeveynlik ilişkilerinde birbirlerine verdikleri puanlar incelendiğinde üç kadın iki erkek katılımcının eşinin ebeveynliğine verdiği puan 10; bir kadın altı erkeğin eşinin ebeveynliğine verdiği puan 9; üç kadın üç erkek katılımcının eşinin ebeveynliğine verdiği puanın 8; iki kadın iki erkek katılımcının eşinin ebeveynliğine verdiği puanın 7 olduğu görülmüştür. Bir kadın katılımcının eşinin ebeveynliğine 6; bir kadın katılımcının eşinin ebeveynliğine 5; bir kadın katılımcının eşinin ebeveynliğine 4; iki kadın katılımcının eşinin ebeveynliğine 3; bir kadın katılımcının eşinin ebeveynliğine 2 puan verdiği görülmüştür. Erkek katılımcıların eşlerinin ebeveynliğine verdiği puan ortalamasının (8,7), kadın katılımcıların eşlerinin ebeveynliğine verdiği puan ortalamasından (6,4) yüksek olduğu görülmektedir. Annelerin eşlerinin babalığına verdiği puanlar 2 ile 10 puan aralığında

değişirken yüksek puan veren annelerin gerekçelerinin baba katılımının yüksekliğine bağlı olduğuna dair söylemler göze çarpmaktadır. Eşlerinin babalığına 7 ve altında puan veren annelerin de düşük puanlama gerekçesi olarak baba katılımının düşüklüğünü ortaya koyduğu görülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde, ebeveynlerin OSB tanılı çocuklarına bakım verme sürecinde eşlerine daha yakın olduklarını (Aylaz vd., 2012; Hock vd. 2012) ve aile içinde anne ve babanın farklı roller üstlenmesiyle eşlerin birbirlerinden uzaklaştığını bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Aylaz vd., 2012). Farklı rolleri üstlenmenin, özellikle eşlerinden yeterli destek alamadıklarına inanan anneler arasında öfke açığa çıkardığına dair çalışmalar bulunmaktadır (Gray, 2003; Luong vd., 2009).

Literatür incelendiğinde, OSB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerinde az sayıda çalışmanın ebeveynlerin birbirlerinin anne/babalığına dair görüşlerine ve algılarına yer verdiği görülmektedir. Bu nedenle bu alanda yapılmış daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

4.2. Öneriler

4.2.1. Araştırmaya Yönelik Öneriler

Mevcut çalışmada birlikte ebeveynlik ve evlilik/çift uyumu ile ilgili konularda hem anneler hem de babalar kendi algılarını belirtmiş bulunmaktadır; bu nedenle yanıtları önyargı ihtimali taşımaktadır. McHale (2011) birlikte ebeveynlik ilişkisini etkili bir şekilde değerlendirmek için birlikte ebeveynlik ilişkisinin gözlemlerini, kişisel bildirimlerini ve nitel görüşmeleri içeren bir yöntem kombinasyonunu önermektedir. Birlikte ebeveynlik ilişkisinin daha kapsamlı değerlendirilmesi ve önyargıların minimize edilmesi için gelecekte yapılacak araştırmalarda bahse konu değerlendirme stratejilerinin bir kombinasyonu uygulanabilir.

Gelecekteki araştırmalarda örnekleme yer alacak ebeveynlerin çocuklarının klinik belirtileri de dikkate alınmalıdır. Santamaria ve arkadaşlarının (2012), OSB tanılı çocuğu, Down Sendromu'na sahip çocuğu ve normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerle yaptıkları çalışmalarında örnekleme düşük ve yüksek işlevli OSB'li olarak ayırmış, yüksek işlevli otizm grubundaki ebeveynlerin Çift Uyum Ölçeği'nde düşük işlevli otizm grubundaki ebeveynlere göre önemli ölçüde daha düşük puanlar bildirdiğini ortaya koymuştur (Santamaria vd., 2012). Son olarak bu alanda yapılmış daha geniş örneklemlerli çalışmaların

yapılmasının alanyazına katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

4.2.2. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Alanyazın OSB tanılı çocukların ebeveynleri için eğitimin önemine dikkat çekmekte, bununla birlikte, annelerin genellikle OSB tanısından sonraki süreçte tedavinin ve özel eğitimin uygulanmasıyla ilgili görevlerin çoğunu üstlendiğini ve babaların OSB tedavisine daha fazla dâhil olması gerektiğini göstermektedir. Bagner (2013), ebeveyn eğitimi üzerine yapılan geleneksel çalışmaların, baba katılımını içermediğini öne sürmektedir. Pleck (2012), baba ne kadar çok sorumluluk üstlenirse annenin o kadar az kaygı veya depresyon deneyimlediği bilgisi ile, sorumluluk paylaşımının anne için yararlı olabileceğini öne sürmektedir.

Otizm Spektrum Bozukluğu tanılı çocuğu olan ebeveynlere çocuklarının zorlayıcı davranışlarını yönetmeye yardımcı olacak olumlu ebeveynlik stratejileri öğretmek için bazı ebeveynlik programları geliştirilmiştir. Programlardan biri olan “Stepping Stones”, Triple P’nin gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynler için tasarlanmış olan halidir (Sanders vd., 2004). Çeşitli gelişimsel yetersizlikleri olan çocuklara sahip ailelerde Stepping Stones’un yeni ebeveynlik becerileri geliştirmek, çocuk gelişimi konusundaki bilgilerini genişletmek ve çocuklarına olan güven düzeylerini artırarak ebeveynlerle birlikte çalışarak çocuklarda davranışsal, duygusal ve gelişimsel zorlukları etkili bir şekilde en aza indirdiği bulunmuştur. (Kleefman vd., 2011; Mazzucchelli vd., 2010, Sanders ve Murphy-Brennan, 2010). Bir meta-analiz, ebeveyn aracılı müdahale programlarının, annelere ek olarak babalar da katıldığında hem çocuk hem ebeveyn davranışları üzerinde daha güçlü olumlu etkilere sahip olduğunu göstermiştir (Lundahl vd. 2008). Müdahalelere babaları dâhil etmenin, OSB tanılı çocukların anne ve babaları için ebeveynlik stresini azalttığı ve 3 yıllık takipte annelerde daha az depresif belirtiler görüldüğü bildirilmiştir (Bendixen vd. 2011; Laxman vd. 2015).

Mevcut çalışma ve alanyazın değerlendirildiğinde öne çıkan temel problemlerin etkilerinin geliştirilecek ya da uyarlanacak olan yeni ebeveyn eğitim programlarıyla en aza indirgeneceği düşünülmektedir. Bu eğitim programlarına baba katılımının teşviki büyük önem taşıırken ebeveynlerin en çok çatışma yaşadığı konular olan ebeveynlik stilleri ve çocuğun eğitimi gibi OSB tanısından sonra daha önemli hale gelen konuların ebeveyn eğitimi sürecinde daha fazla yer alması gerektiği düşünülmektedir. Ebeveynlere verilen bireysel danışmanlık sürecinde babaların stres düzeyi ve başa çıkma stratejileri ve baba katılımı

hakkındaki fikirleri üzerinde durmanın yararlı olacağı düşünölmekte ve babalara verilen bu desteğin hem annelerin hem de ailenin iyi oluş haline olumlu etki edeceği öngörölmektedir.

KAYNAKÇA

- American Psychiatric Association (1980). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. APA Press. Washington, D.C.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). American Psychiatric Pub. Washington, D.C.
- Arellano, A., Denne, L. D., Hastings, R. P., & Hughes, J. C. (2019). Parenting sense of competence in mothers of children with autism: associations with parental expectations and levels of family support needs. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 44(2), 1–7. <https://doi.org/10.3109/13668250.2017.1350838>.
- Aylaz, R., Yılmaz, U., & Polat, S. (2012). *Effect of Difficulties Experienced by Parents of Autistic Children on Their Sexual Life: A Qualitative Study*. *Sexuality and Disability*, 30(4), 395–406. doi:10.1007/s11195-011-9251-3
- Bagner, D. (2013). Father's role in parent training for children with developmental delay. *Journal of Family Psychology*, 27. doi:10.1037/a0033465
- Belsky, J., Putnam, S., & Cicchetti, K. (1996). Coparenting, parenting, and early emotional development. In J.P. McHale & P. A. Cowan (Eds.), *New directions for child development: Vol. 74. Understanding how family-level dynamics affect children's development: Studies of two-parent families* (pp. 45-55). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Bendixen, R. M., Elder, J. H., Donaldson, S., Kairalla, J. A., Valcante, G., & Ferdig, R. E. (2011). Effects of a father-based in-home intervention on perceived stress and family dynamics in parents of children with autism. *American Journal of Occupational Therapy*, 65(6), 679–687
- Benson, P. R., & Kersh, J. (2011). Marital quality and psychological adjustment among mothers of children with ASD: Cross-sectional and longitudinal relationships. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41, 1675–1685.
- Berryhill, M. B., & Durtsche, J. A. (2017). Understanding single mothers' parenting stress trajectories. *Marriage & Family Review*, 53(3), 227-245.

- Bitsika, V., & Sharpley, C. F. (2004). Stress, anxiety and depression among parents of children with autism spectrum disorders. *Australian Journal of Guidance & Counseling*, 14, 151–161.
- Bonds, D. D., Gondoli, D. M., Sturge-Apple, M. L., & Salem, L. N. (2002). Parenting stress as a mediator of the relation between parenting support and optimal parenting. *Parenting: Science and Practice*, 2(4), 409-435.
- Brobst, J. B., Clopton, J. R., & Hendrick, S. S. (2009). Parenting children with autism spectrum disorders: The couple's relationship. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 24(1), 38–49
- Brown, R. I., MacAdam–Crisp, J., Wang, M., & Iarocci, G. (2006). Family Quality of Life When There Is a Child With a Developmental Disability. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 3(4), 238–245. doi:10.1111/j.1741-1130.2006.00085.x
- Buckley, C. K., & Schoppe-Sullivan, S. J. (2010). Father involvement and coparenting behavior: Parents' nontraditional beliefs and family earner status as moderators. *Personal Relationships*, 17(3), 413-431.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara : Pegem Akademi.
- Cabrera, N. J., Shannon, J. D., & Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' Influence on Their Children's Cognitive and Emotional Development: From Toddlers to Pre-K. *Applied Developmental Science*, 11(4), 208-213. doi:10.1080/10888690701762100
- Carbone, P. S., Behl, D. D., Azor, V., & Murphy, N. (2010). The medical Home for Children with Autism Spectrum Disorders: Parent and Pediatrician Perspectives. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40, 317-324. doi: 10.1007/s10803-009-0874-5
- Chan, K. K. S., Lam, C. B., Law, N. C. W., & Cheung, R. Y. M. (2018). From child autistic symptoms to parental affective symptoms: A family process model. *Research in Developmental Disabilities*, 75, 22–31.
- Christopher, C., Umemura, T., Mann, T., Jacobvitz, D., & Hazen, N. (2015). Marital quality over the transition to parenthood as a predictor of coparenting. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 3636-3651.

- Clarke-Stewart, K. A. (1980). The father's contribution to children's cognitive and social development in early childhood. In F. A. Pedersen (Ed.), *The father-infant relationship: Observational studies in the family setting* (pp. 111-146). New York, NY: Praeger
- Cowan, C.P, & Cowan, P. A. (1988). W ho does what when partners become parents: Implications for men, wom en, and marriage. *Marriage & Family Review*, 12, 105-131.
- Creswell, J. W. (2005). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research* (2nd ed.). Upper Saddle River, NY: Pearson Education.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Sage.
- Cutrona, C. E., & Troutman, B. R. (1986). *Social Support, Infant Temperament, and Parenting Self-Efficacy: A Mediatlional Model of Postpartum Depression*. *Child Development*, 57(6), 1507. doi:10.2307/1130428
- Davis, N.O., Carter, A.S. (2008). Parenting stress in mothers and fathers of toddlers with Autism spectrum disorders: associations with child characteristics. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 38, 1278. doi.org/10.1007/s10803-007-0512-z
- Downes, N., Lichtlé, J., Lamore, K., Orève, M.J., & Cappe, E. (2020). *Couples' Experiences of Parenting a Child After an Autism Diagnosis: A Qualitative Study*. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. doi:10.1007/s10803-020-04744-5
- Dunn, M. E., Burbine, T., Bowers, C. A., & Tantleff-Dunn, S. (2001). Moderators of stress in parents of children with autism. *Community Mental Health Journal*, 37(1), 39–52.
- Elder, L. M., Caterino, L. C., Chao, J., Shacknai, D., & De Simone, G. (2006). The efficacy of social skills treatment for children with Asperger syndrome. *Education and Treatment of Children*, 635-663.
- ENGİN, S. S., Sümer, N., ÇETİNER, E. S., & Sakman, E. (2019). ANNE VE BABALARIN ORTAK EBEVEYNLİK DAVRANIŞ VE ALGILARININ ROMANTİK BAĞLANMA İLE İLİŞKİSİ. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(1), 717-741.- 394.

- Eric F. (2020). Epidemiological controversies in autism. *Swiss Archives of Neurology, Psychiatry and Psychotherapy*. 1; 28 171
- Estes, A., Munson, J., Dawson, G., Koehler, E., Zhou, X.-H., & Abbott, R. (2009). *Parenting stress and psychological functioning among mothers of preschool children with Autism and developmental delay*. *Autism*, 13(4), 375–387. doi:10.1177/1362361309105658
- Favez, N., Cairo Notari, S., Antonini, T., & Charvoz, L. (2017). Attachment and couple satisfaction as predictors of expressed emotion in women facing breast cancer and their partners in the immediate post-surgery period. *British Journal of Health Psychology*, 22, 169–185. <https://doi.org/10.1111/bjhp.12223>.
- Favez, N., Frascarolo, F., Lavanchy Scaiola, C., & Corboz-Warnery, A. (2013). Prenatal representations of family in parents and coparental interactions as predictors of triadic interactions during infancy. *Infant Mental Health Journal*, 34(1), 25-36.
- Feinberg M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*, 3(2), 95-131. https://doi.org/10.1207/S15327922PAR0302_01
- Feinberg, M. E. (2002). Coparenting and the transition to parenthood: A framework for prevention. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5(3), 173- 195.
- Feinberg, M.E., Brown, L.D., & Kan, M.L. (2012). A multi-domain self-report measure of coparenting. *Parenting: Science and Practice*, 12(1), 1-21. doi:10.1080/15295192.2012.638870
- Finegood, E.D., Raver, C.C., DeJoseph, M.L., & Blair, C. (2017). Parenting in poverty: Attention bias and anxiety interact to predict parents' perceptions of daily parenting hassles. *Journal of Family Psychology*, 31(1), 51-60. <https://doi.org/10.1037/fam0000291>
- Flippin, M., & Crais, E.R. (2011). The need for more effective father involvement in early autism intervention: A systematic review and recommendations. *Journal of Early Intervention*, 53(1), 24-50. doi: 10.1177/1053815111400415
- Gau, S. S. F., Chou, M. C., Chiang, H. L., Lee, J. C. Wong, C. C., Chou, W. J. (2012). Parental adjustment, marital relationship, and family function in families of children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(1), 263–270.

- Ghaziuddin, M. (2005). Autism and Pervasive Develop Mental Disorders: An Overview, Chapter 1. *Mental Health Aspects of Autism and Asperger Syndrome*, Jessica Kingsley Publishers, 13-41.
- Gillberg C., Coleman M. (1992). *The biology of the autistic syndromes*. Mac Keith Press.
- Giorgi, A. (2012). The descriptive phenomenological psychological method. *Journal of Phenomenological psychology*, 43(1), 3-12.
- Gladding S.T. (2011). Aile Terapisi Tarihi Kuram ve Uygulamaları. (İ. Keklik, & İ. Yıldırım, Çev.) Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Yayınları, 257-272
- Gray, D. E. (2002). Ten years on: A longitudinal study of families of children with autism. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 27(3), 215–222.
- Gray, D. E. (2003). Gender and coping: The parents of children with high functioning autism. *Social Science and Medicine*, 56(3), 631–642. doi:10.1016/S0277-9536(02)00059-X
- Gürmen, M. S. (2019). Çocukla gelen ve hiç bitmeyen ilişki: Ortak ebeveynlik. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(44), 15-31. doi: 10.31828/tpy1301996120181126m000010
- Hall, H. R., & Graff, J. C. (2011). The relationships among adaptive behaviors of children with autism, family support, parenting stress, and coping. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 34(1), 4–25.
- Hall, H.R., & Graff, J.C. (2010). Parenting challenges in families of children with autism: A pilot study. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 33, 187-204. Doi: 10.31009/01460862.2010.52864
- Harris, S. L. (1984). The family of the autistic child: A behavioural systems view. *Clinical Psychology Review*, 4, 227–239.
- Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Floyd, F., Greenberg, J., Orsmond, G., & Bolt, D. (2010). The relative risk and timing of divorce in families of children with an autism spectrum disorder. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 449-457. doi:10.1037/a0019847
- Hartley, S. L., Papp, L. M., Mihaila, I., Bussanich, P. M., Goetz, G., & Hickey, E. J. (2017). Couple Conflict in Parents of Children with versus without Autism: Self Reported and Observed Findings. *Journal of Child and Family Studies*, 26(8), 2152-2165. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0737-1>

- Hartley, S.L., Barker, E.T., Seltzer, M.M., Greenberg, J.S., & Floyd, F.J. (2011). Marital satisfaction and parenting experiences of mothers and fathers of adolescents and adults with autism. *American Journal of Intellectual and Developmental Disabilities*, 116(1), 81-95. doi: 10.1352/1944-7558-116.1.81
- Hastings R.P., Kovshoff H., Ward N.J., Degli Espinosa F., Brown T., Remington B. (2005). Systems analysis of stress and positive perceptions in mothers and fathers of pre-school children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 35:635–644.
- Hastings, R. P., & Johnson, E. (2001). Stress in UK families conducting intensive home-based behavioral intervention for their young child with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31, 327–336.
- Hayes, S. A., & Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(3), 629–642.
- Hickey, E. J., Nix, R. L., & Hartley, S. L. (2019). *Family Emotional Climate and Children with Autism Spectrum Disorder*. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. doi:10.1007/s10803-019-04037-6
- Hill, C. E., Knox, S., Thompson, B. J., Williams, E. N., Hess, S. A. ve Ladany, N. (2005). Consensual qualitative research: An update. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 196-205. doi: 10.1037/0022-0167.52.2.196
- Hill-Chapman C.R., Herzog T.K., Maduro R. S. (2013). Aligning over the child: Parenting alliance mediates the association of autism spectrum disorder atypicality with parenting stress. *Research in Developmental Disabilities*. 34:1498–1504.
- Hiraoka, D., Miyasaka, M., & Nomura, M. (2019). Spousal presence modulates saliva α -amylase responses to infant crying in mothers with high attachment insecurity. *Parenting: Science and Practice*, 19(1–2), 5–21.
- Hock, R.M., Timm, T.M., & Ramisch, J.L. (2012). Parenting children with autism spectrum disorders: A crucible for couple relationships. *Child & Family Social Work*, 17, 406-415. Doi: 10.1111/j. 1365-2206.2011.00794.

- Iles, J., Spiby, H., & Slade, P. (2014). Modification and preliminary use of the five-minute speech sample in the postpartum: Associations with postnatal depression and posttraumatic stress. *Archives of Women's Mental Health*, 17, 389–402. <https://doi.org/10.1007/s00737-014-0414-y>.
- Ingersoll, B., & Hambrick, D. Z. (2011). The relationship between the broader autism phenotype, child severity, and stress and depression in parents of children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5, 337–344.
- Johnson, N. L., & Simpson, P. M. (2013). Lack of Father Involvement in Research on Children with Autism Spectrum Disorder: Maternal Parenting Stress and Family Functioning. *Issues in Mental Health Nursing*, 34(4), 220-228. doi:10.3109/01612840.2012.745177
- Johnson, N., Frenn, M., Feetham, S., & Simpson, P. (2011). Autism spectrum disorder: Parenting stress, family functioning and health-related quality of life. *Families Systems & Health*, 29(3), 232–252.
- Jones, L., Totsika, V., Hastings, R. P., & Petalas, M. A. (2013). Gender differences when parenting children with autism spectrum disorders: A multilevel modeling approach. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43, 2090-2098. doi: 10.1007/s10803-012-1756-9
- Kağıtçıbaşı, Ç. & Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three decade portrait from Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54(3), 317–337. doi:10.1111/j.1464-0597.2005.00213.x
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous child*, 2(3), 217-250.
- Kapp, L. & Brown, O. (2011). Resilience in families adapting to Autism Spectrum Disorder. *Journal of Psychology in Africa*, 21, 459-464.
- Kayfitz, A.D., Gragg, M.N., & Orr, R.R. (2010). Positive experiences of mothers and fathers of children with autism. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23, 337-343
- Kitzmann, K. M. (2000). Effects of marital conflict on subsequent triadic family interactions and parenting. *Developmental psychology*, 36(1), 3-13.

- Kleefman, M., Jansen, D., & Reijneveld, S.A. (2011). The effectiveness of Stepping Stones Triple P: The design of a randomized controlled trial on a parenting programme regarding children with mild intellectual disability and psychosocial problems versus care as usual. *BioMed Central Public Health*, 11, 676-681
- Koydemir-Özden, S., & Tosun, Ü. (2010). A Qualitative Approach to Understanding Turkish Mothers of Children With Autism: Implications for Counselling. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(1), 55-68. doi:10.1375/ajgc.20.1.55
- Kuzucu, Y. (2011). The changing role of fathers and its impact on child development. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 35(4), 79–91.
- Lambrechts, G., Van Leeuwen, K., Boonen, H., Maes, B., & Noens, I. (2011). Parenting behaviour among parents of children with autism spectrum disorder. 5(3), 1143-1152
- Laxman, D. J., McBride, B. A., Jeans, L. M., Dyer, M. J., Santos, R., Kern, J. L., Weglarz-Ward, J. M. (2015). Father involvement and maternal depressive symptoms in families of children with disabilities or delays. *Maternal and Child Health Journal*, 19(5), 1078. doi: 10.1007/s10995-014-1608-7.
- Le, Y., McDaniel, B. T., Leavitt, C. E., ve Feinberg, M. E. (2016). Longitudinal associations between relationship quality and coparenting across the transition to parenthood: A dyadic perspective. *Journal of Family Psychology*, 30(8), 918.
- Lecavalier, L., Leone, S., Wiltz, J. (2006). The impact of behavior problems on caregiver stress in young people with autism spectrum disorders. *Journal of Intellectual Disability Research*. 50:172–183.
- Levy, S. E., Mandell, D. S., & Schultz, R. T. (2009). *Autism*. *Lancet*, 374, 1627-1638. doi: 10.1016/S01406736(09)61376-3
- Liebman, S. J., & Abell, S. C. (2000). The forgotten parent no more: A psychoanalytic reconsideration of fatherhood. *Psychoanalytic Psychology*, 17(1), 88-105. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.17.1.88>
- Lundahl, B. W., Tollefson, D., Risser, H., & Lovejoy, M. C. (2008). A meta-analysis of father involvement in parent training. *Research on Social Work Practice*, 18(2), 97–106. <https://doi.org/10.1177/1049731507309828>.

- Luong, J., Yoder, M. K., & Canham, D. (2009). Southeast Asian parents raising a child with autism: A qualitative investigation of coping styles. *Journal of School Nursing*, 25(3), 222-229. doi:10.1177/1059840509334365
- Maenner, M. J., Shaw, K. A., Bakian, A. V., Bilder, D. A., Durkin, M. S., Esler, A., ... & Cogswell, M. E. (2021). Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among children aged 8 years—autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2018. *MMWR Surveillance Summaries*, 70(11), 1.
- Marcus, L.M., Kuncle L. J., Schopler, E. (2005). Working with families. In F.R. Volkman, R. Paul, A. Klin, D. Cohen (Eds.), *Handbook of Autism and Pervasive Developmental Disorders* (3rd edition), Hoboken New Jersey: John Wiley & Sons.
- Markham, M. S., & Coleman, M. (2012). The good, the bad, and the ugly: Divorced mothers' experiences with coparenting. *Family Relations*, 61(4), 586-600.
- May, C., Fletcher, R., Dempsey, I., & Newman, L. (2015). Modeling relations among coparenting quality, autism-specific parenting self-efficacy, and parenting stress in mothers and fathers of children with ASD. *Parenting: Science and Practice*, 15, 119–133.
- Maynard, D. W., McDonald, T. A., & Stickle, T. (2016). Parents as a team: Mother, father, a child with autism spectrum disorder, and a spinning toy. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 406–423
- Mazzucchelli, T.G., Studman, L.J., Whittingham, K., & Sofronoff, K. (2010). Comments on a study of the social validity of the developmental disability parent training program Stepping Stones Triple P. *Life Span and Disability*, 13(2), 109-128.
- McHale, J. P. (1995). Coparenting and triadic interactions during infancy: The roles of marital distress and child gender. *Developmental Psychology*, 31, 985-996.
- McHale, J. P. (Ed.). (2011). Coparenting in diverse family systems. In J. P. McHale & K. M. Lindahl (Eds.), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* (pp. 15–37). American Psychological Association.
- McHale, J., Khazan, I., Erera, P., Rotman, T., DeCoursey, W., & McConnell, M. (2002). Coparenting in diverse family systems. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Being and becoming a parent* (pp. 75-107). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- McHale, J.P., & Lindahl, K.M. (2011). Introduction: What is coparenting? In J.P. McHale & K.M. Lindahl (Eds.), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* (pp. 3-12). Washington, D.C.: American Psychological Association
- McLendon, D., McLendon, T., Petr, G.C. (2005). Family Directed Structural Therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, Vol. 31, No. 4, 327–339.
- McStay, R., Trembath, D., & Dissanayake, C. (2014). Stress and family quality of life in parents of children with autism spectrum disorder: Parent gender and the double ABCX model. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44, 3101–3118.
- Mendez, L. M. R., Loker, T., Fefer, S., Wolgemuth, J., & Mann, A. (2015). “Either come together or fall apart”: Coparenting young children with challenging behaviors. *Family Psychology: Research and Practice*, 4(2), 74-91
- Miller, I. W., Ryan, C. E., Keitner, G. I., Bishop, D. S., & Epstein, N. B. (2000). The McMaster approach to families: Theory, assessment, treatment and research. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 168-189. doi:10.1111/14676427. 00145
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Morrill, M. I., Hines, A. D., Mahmood, S., Cordova J.D. (2010). Pathways between marriage and parenting for wives and husbands: the role of coparenting. *Family Process*, 49, 59-73.
- Nelson, K. B., Grether, J. K., Croen, L. A., Dambrosia, J. M., Dickens, B. F., Jelliffe, L. L., Phillips, T. M. (2001). *Neuropeptides and neurotrophins in neonatal blood of children with autism or mental retardation*. *Annals of Neurology*, 49(5), 597–606. doi:10.1002/ana.1024
- Osborne, L. A., & Reed, P. (2009). The relationship between parenting stress and behavior problems of children with autistic spectrum disorders. *Exceptional Children*, 76(1), 54–73.
- Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Çakıroğlu Çevik, A. ve Gür, G. (2020). Türkiye’de birlikte ebeveynlik deneyimleri: Nitel bir çalışma. *Nesne Dergisi*, 8(16), 43-68.
- Özşenol, F., Işıkhani, V., Ünay, B., Aydın, H. İ., Akın, R., & Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), 156-164.

- Pancsofar, N., & Vernon-Feagans, L. (2006). Mother and father language input to young children: Contributions to later language development. *Journal of applied developmental psychology*, 27(6), 571-587.
- Parker, M. L., & Molteni, J. (2017). Structural family therapy and autism spectrum disorder: Bridging the disciplinary divide. *The American Journal of Family Therapy*, 45(3), 135-148.
- Pedro, M. F., Ribeiro, T., & Shelton, K. H. (2012). Marital satisfaction and partners' parenting practices: the mediating role of coparenting behavior. *Journal of Family Psychology*, 26(4), 509.
- Phetrasuwan, S., & Miles, M. S. (2009). Parenting stress in mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 14(3), 157-165. doi:10.1111/j.1744-6155.2009.00188.x
- Pilkington, P., Rominov, H., Brown, H. K., & Dennis, C.-L. (2018). Systematic review of the impact of co-parenting interventions on paternal co-parenting behavior. *Journal of Advanced Nursing*. doi:10.1111/jan.13815
- Pisula, E. (2008). Interactions of fathers and their children with autism. *Polish Psychological Bulletin*, 39(1), 35-41. doi: 10.2478M 0059-008-0005-
- Pleck, J. H. (2012). Integrating father involvement in parenting research. *Parenting: Science and Practice*, 12(2-3), 243-253. <http://dx.doi.org/10.1080/15295192.2012.683365>.
- Rivers, J. W., & Stoneman, Z. (2003). Sibling relationships when a child has autism: Marital stress and support coping. *Journal of Autism and Developmental disorders*, 33(4).
- Sanders, M.R., & Murphy-Brennan, M. (2010) The international dissemination of the Triple P-Positive Parenting Program. In J.R. Weisz & A.E. Kazdin (Eds.), *Evidence based psychotherapies for children and adolescents* (2nd ed., pp. 519-537). New York, NY: The Guilford Press.
- Sanders, M.R., Mazzucchelli, T.G., & Studman, L.J. (2004). Stepping Stones Triple P: The theoretical basis and development of an evidence-based positive parenting program for families with a child who has a disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 29(3), 265-283. doi: 10.1080/13668250412331285127

- Santamaria, F., Cuzzocrea, F., Gugliandolo, M.C., & Larcan, R. (2012). Marital satisfaction and attribution style in parents of children with autism spectrum disorder, down syndrome, and non-disabled children. *Life Span and Disability*, 15, 19-37.
- Schoppe-Sullivan, S. J., Settle, T., Lee, J. K., & Kamp Dush, C. M. (2016). Supportive coparenting relationships as a haven of psychological safety at the transition to parenthood. *Research in human development*, 13(1), 32-48.
- Schoppe-Sullivan, S.J., Mangelsdorf, S.C., Frosch, C.A. (2001). Coparenting, family process, and family structure: Implications for preschoolers' externalising behavior problems. *Journal of Family Psychology*.15:526–545.
- Scrimgeour, M.B., Bandon, A.Y., Stifter, C.A., Buss, K.A. (2013). Cooperative coparenting moderates the association between parenting practices and children's prosocial behavior. *Journal of Family Psychology*. 27:506–511.
- Siller, M., Hutman, T., & Sigman, M. (2013). A Parent-Mediated Intervention to Increase Responsive Parental Behaviors and Child Communication in children with ASD: A Randomised Clinical Trial. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 43, 540-555. doi: 10.1007/s10803-012-1584-y
- Sim, A., Cordier, R., Vaz, S., Netto, J., & Falkmer, T. (2015). *Factors associated with negative co-parenting experiences in families of a child with autism spectrum disorder*. *Developmental Neurorehabilitation*, 20(2), 83-91. doi:10.3109/17518423.2015.1069414
- Sim, A., Cordier, R., Vaz, S., Netto, J., & Falkmer, T. (2017). Factors associated with negative coparenting experiences in families of a child with autism spectrum disorder. *Developmental Neurorehabilitation*, 20(2), 83-91. 3109/17518423.2015.1069414
- Siman-Tov, A., & Kaniel, S. (2011). Stress and personal resource as predictors of the adjustment of parents to autistic children: A multivariate model. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41(7), 879–890.
- Simmerman, S., Blacher, J., & Baker, B.L. (2001). Fathers' and mothers' perceptions of father involvement in families with young children with a disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 26(4), 325-338.
- Skuse, D., Bruce, H., Dowdney, L. (2017). *Child psychology and psychiatry*. John Wiley and Sons.

- Solomon, A.H., & Chung, B. (2012). Understanding autism: Flow family therapists can support parents o f children with autism spectrum disorders. *Family Process*, 51, 250-264.
- Steiner, A. M., Koegel, L. K., Koegel, R. L., & Ence, W. A. (2012). Issues and theoretical constructs regarding parent education for autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 42, 1218-1227.
- Stoddart, K. P. (1999). Adolescents with Asperger syndrome: Three cases of individual and family therapy. *Autism: International Journal of Research and Practice*, 3(3), 255-271.
- Stoddart, K. P., Burke, L., ve King, R. (2012). *Asperger Syndrome in adulthood: A Comprehensive Guide for clinicians*. New York, NY: Norton Publishers.
- Talbot, J. A., & McHale, J. P. (2004). Individual parental adjustment moderates the relationship between marital and coparenting quality. *Journal of Adult Development*, 11, 191-205.
- Tamis-LeMonda, C. S., & Cabrera, N. (Eds.). (2002). *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Tamis-LeMonda, C. S., Shannon, J. D., Cabrera, N. J., & Lamb, M. E. (2004). *Fathers and Mothers at Play With Their 2- and 3-Year-Olds: Contributions to Language and Cognitive Development*. *Child Development*, 75(6), 1806–1820. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00818.x
- Tehee, E., Honan, R., & Hevey, D. (2009). Factors contributing to stress in parents o f individuals with autistic spectrum disorders. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 22(1), 34-42. doi: 10.1111/j.l468-3148.2008.00437.x
- Thullen, M., & Bonsall, A. (2017). Co-parenting quality, parenting stress, and feeding challenges in families with a child diagnosed with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 47(3), 878 886. doi:10.1007/s10803-016-2988
- Tidman, L., Gomez, E., & Ekas, N. V. (April, 2019). *Co-parenting and life satisfaction of parents of children with autism spectrum disorder*. Poster presented at the Gatlinburg Conference, San Antonio, Texas

- Uslu, İ. (2011). Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması 2011. Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Van Bourgondien, M. E., Dawkins, T., & Marcus, L. (2014). Families of adults with Autism Spectrum Disorders. In F. R. Volkmar, B. Reichow, & J. C. McPartland (Eds.), *Adolescents and adults with autism spectrum disorders* (pp. 15–40). New York, NY: Springer.
- Van Egeren, L. A., & Hawkins, D. P. (2004). Coming to terms with coparenting: Implications of definition and measurement. *Journal of Adult Development*, 11, 165-178.
- Van Engeland, H. & Buitelaar, J.K. (2008). Autism Spectrum Disorders. Rutter’s Child and Adolescent Psychiatry. Massachusetts: Blackwell Publishing. Massachusetts
- Weis, R. (2018). *Introduction to abnormal child and adolescent psychology*. (Third Edition). USA: Sage Publications.
- Williams, D.T. (2018). Family relations. *Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*.1-17.
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. (Third Edition). USA:Open University Press.
- Wing, L. & Gould, J. (1979). Severe impairments of social interaction and associated abnormalities in children: Epidemiology and classification. *Journal of autism and developmental disorders*, 9(1), 11-29.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112).
- Zaidman-Zait, A., Mirenda, P., Duku, E., Szatmari, P., Georgiades, S., Volden, J., & Fombonne, E. (2014). Examination of bidirectional relationships between parent stress and two types of problem behavior in children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(8), 1908–1917.